

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie

Bc. Nikola Červenková

Dostupnost alkoholu a tabákových výrobků na internetu pro nezletilé
Availability and accessibility of alcohol and tobacco products on the internet for
adolescents

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. MUDr. Viktor Mravčík, Ph.D.

Praha, 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně, a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze 30.04.2024

.....
Nikola Červenková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. MUDr. Viktoru Mravčíkovi, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky a inspirativní podněty. Zároveň děkuji za veškerý čas, který mi věnoval a ochotu při konzultacích.

Identifikační záznam

ČERVENKOVÁ, Nikola. *Dostupnost alkoholu a tabákových výrobků na internetu pro nezletilé. [Availability and accessibility of alcohol and tobacco products on the internet for adolescents]*. Praha, 2024. 67 s., 3 příl. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika Adiktologie. Vedoucí práce Mravčík, Viktor.

Abstrakt

Východiska: Česká republika je tradičně vnímána jako země s poměrně vysokou dostupností návykových látek pro nezletilé, čemuž odpovídají i výsledky šetření kontrolních orgánů. Internet je významným tržním prostředím a médiem, prostřednictvím kterého se uskutečňuje prodej na dálku. Při prodeji na dálku existují zákonné povinnosti ověření věku, avšak míra a způsob uplatňování tohoto zákazu nejsou dostatečně popsány.

Cíl: Cílem diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem prodejci alkoholických nápojů ověřují věk nakupujících a také zda prodejci tabákových výrobků atd. využívají počítačový systém, který jednoznačně ověří věk nakupujícího. Dílčím cílem bylo také zjistit, jaké jsou možnosti dopravy při zadání objednávky a zda dochází ke znovu ověření věku nakupujícího při předání zboží.

Metodika a materiál: Výzkumným souborem bylo 30 internetových e-shopů s nabídkou alkoholu a 30 e-shopů s nabídkou tabákových výrobků. Výběr probíhal v prostředí běžného internetu, pomocí vyhledávacích řetězců. E-shopy, na kterých proběhly kontrolní nákupy, byly vybrány náhodně ze seznamu analyzovaných e-shopů.

Výsledky: Z výzkumu vyplývá, že prodejci alkoholu a tabákových výrobků dostatečně nedodržují všechny zákonné povinnosti. Povinnost zjevným a viditelným způsobem upozornit nakupující na zákaz prodeje těchto výrobků osobám mladším 18 let splňuje pouze 75 %, tedy 45 e-shopů. Kontrola věku nakupujících na e-shopech s nabídkou alkoholu je nedostatečná a spíše formální, v mnoha případech k ověření věku vůbec nedochází. Jednoznačné ověření věku počítačovým systémem splňuje 22 obchodů s tabákovými výrobky, tedy 73 %. Tuto povinnost ovšem nedodržuje zbylých 26 %, tedy 8 e-shopů. Prodejci obvykle nabízejí několik druhů dopravy a velký výběr dopravních společností. Zboží je možné si nechat doručit na prodejnu, na adresu, na výdejní místo, často i do výdejních boxů. Věk nakupujícího při předání zboží ve většině případů kontrolován není. Kontrola proběhla pouze u 3 kontrolních nákupů z 10. Pouze jedna kontrola byla dostatečně důsledná.

Závěr: Z výsledků vyplynulo, že prodejci nedostatečně dodržují své zákonné povinnosti při prodeji na dálku, ověření věku při nákupu je nedostatečné a formální. Ani při předání zboží prodejcem nebo dopravní společností vesměs nedochází ke kontrole věku, výjimečně je kontrola identity provedena, ale opět spíše formálně.

Klíčová slova: Alkohol, dostupnost, internet, tabákové výrobky, nezletilý

Abstract

Background: The Czech Republic has traditionally been perceived as a country with a relatively high availability of addictive substances for minors, which is also reflected in the results of control studies. The Internet is an important market environment and medium through which so called distance selling takes place. There are legal obligations to verify age in distance selling, but the extent and application of these obligations are not sufficiently described.

Aim: The aim of this master's thesis was to find out how sellers of alcoholic beverages verify the age of shoppers and whether sellers of tobacco products etc. use a computer system that clearly verifies the age of the shopper. A sub-objective was to find out what the shipping options are when an order is placed and whether there is re-verification of the shopper's age when the goods are handed over.

Methodology and material: The research set consisted of 30 online e-shops offering alcohol and 30 e-shops offering tobacco products. The selection was done in a regular internet environment, using search strings. The e-shops where control purchases were made were randomly selected from the list of analysed e-shops.

Results: The research shows that alcohol and tobacco sellers do not sufficiently comply with all legal obligations. Only about 75%, i.e. 45 e-shops, comply with the obligation to clearly and visibly warn shoppers of the prohibition on the sale of these products to people under 18. Age verification of shoppers in e-shops offering alcohol is insufficient and formal, in many cases no age verification is carried out at all. 22 tobacco shops, or 73 %, comply with age verification by computer system. However, the remaining 26%, i.e. 8 e-shops, do not comply with this obligation. Vendors offer several modes of transport and a large choice of transport companies. Goods can be delivered to the shop, to an address, dispensing point, often even to dispensing boxes. In most cases, the age of the buyer is not checked when the goods are handed over. Only 3 out of 10 purchases were checked. Only one of these checks was sufficiently rigorous.

Conclusion: The results show that retailers do not sufficiently comply with their legal obligations when selling at a distance, age verification at purchase is insufficient and formal. Even when the goods are handed over by the seller or the transport company, age verification is generally not carried out, identity checks are made exceptionally, but again rather formally.

Keywords: Alcohol, availability, internet, tobacco products, adolescents

Obsah

1	Úvod	9
2	Teoretická část	10
2.1	Děti a dospívající – charakteristika skupiny	10
2.1.1	Děti.....	10
2.1.2	Dospívající	11
2.1.3	Vliv rodinného prostředí	12
2.1.4	Znaky užívání návykových látek u nezletilých.....	13
2.1.5	Vliv návykových látek na mozek dětí a dospívajících	14
2.2	Prevalence užívání alkoholu mezi dětmi a dospívajícími.....	14
2.2.1	ESPAD	14
2.2.2	HBSC	15
2.2.3	Studie FF UPOL	15
2.2.4	Studie Centra sociálních služeb Praha	16
2.3	Prevalence užívání tabákových a nikotinových produktů mezi dětmi a dospívajícími	16
2.3.1	ESPAD	16
2.3.2	HBSC	17
2.3.3	GYTS	17
2.3.4	Studie FF UPOL	18
2.3.5	Studie Centra sociálních služeb Praha	18
2.4	Dostupnost alkoholu a tabákových výrobků pro nezletilé.....	18
2.5	Národní a mezinárodní politika	21
2.5.1	Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019-2027	21
2.5.2	Protidrogová strategie Evropské Unie	23
2.5.3	OSN	23
2.6	Legislativa.....	25
2.6.1	Počítačový systém.....	26
2.6.2	Ověření věku při předání zboží.....	27
2.6.3	Opatření dopravních společností	27
3	Výzkumná část	29
3.1	Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	29
3.2	Metoda sběru dat a výzkumný soubor	29
3.3	Metoda analýzy dat.....	31
3.4	Etická klauzule.....	31

3.5	Výsledky – první část výzkumu – charakteristiky e-shopů	32
3.5.1	E-shopy s nabídkou alkoholických nápojů	32
3.5.2	E-shopy s nabídkou tabákových výrobků	40
3.6	Výsledky – druhá část výzkumu – proces objednání a dodání zboží	47
3.6.1	E-shopy s nabídkou alkoholických nápojů	47
3.6.2	E-shopy s nabídkou tabákových výrobků	48
3.6.3	Kontrolní nákupy	51
3.7	Diskuse.....	53
3.7.1	Diskuse výzkumných otázek	53
3.7.2	Shrnutí výsledků	58
3.7.3	Metodologická omezení práce	59
4	Závěr.....	60
5	Seznam použité literatury	62
6	Přílohy	66
6.1	Seznam tabulek	66
6.2	Seznam obrázků	66
6.3	Souhlasné stanovisko Etické komise Kliniky adiktologie.....	67

1 Úvod

Diplomová práce se zabývá dostupností alkoholu a tabákových výrobků pro nezletilé na internetu. Jedná se o legální návykové látky, ale jejich prodej je regulován a podléhá mnoha omezením různého druhu. Jedním z nich je zákaz prodeje nezletilým, přičemž hranice zletilosti se může v různých zemích lišit. Smyslem tohoto zákazu je zvýšená ochrana dospívajících s ohledem na potenciální poškození jejich nevyvinuté CNS a sníženou míru kontroly. Česká republika je tradičně vnímána jako země s poměrně vysokou dostupností legálních návykových látek pro nezletilé, čemuž odpovídají i výsledky šetření. Internet se v posledních letech stal významným tržním prostředkem a médiem, prostřednictvím kterého se uskutečňuje tzv. prodej na dálku. I když v České republice platí zákonná povinnost ověření věku při nákupu alkoholu a tabákových výrobků na internetu, míra a způsob uplatňování tohoto zákazu nejsou dostatečně popsány.

Cílem této práce je zjistit, zda prodejci dodržují všechny zákonné povinnosti při prodeji na dálku a jakým způsobem ověřují věk nakupujících. Dílčím cílem je zjistit, jaké mají nakupující možnosti dopravy zboží a celkově popsat proces objednávání zboží od vstupu na webovou stránku až po samotné převzetí zboží.

V teoretické části se práce věnuje nezletilým jako specifické cílové skupině a popisuje její základní charakteristiky. Dále práce popisuje předchozí studie a populační průzkumy, které se věnují nejen prevalenci užívání mezi dětmi a dospívajícími, ale i subjektivně vnímané dostupnosti těchto látek. Teoretická část se věnuje i tomu, jak se různé národní i mezinárodní politiky snaží předejít užívání návykových látek dětmi a mladistvými. Poslední kapitola této části práce je věnována legislativě, která udává, jak by prodej prostřednictvím prostředku komunikace na dálku měl vypadat a jaké jsou zákonné povinnosti prodejců alkoholu a tabákových výrobků.

Výzkumnou část tvoří popis analyzovaných e-shopů s nabídkou alkoholických nápojů a e-shopů s nabídkou tabákových výrobků, podle určitých charakteristik a popis procesu objednávání a přebírání zboží. Výsledky jsou poté diskutovány v závěru této části práce.

2 Teoretická část

2.1 Děti a dospívající – charakteristika skupiny

Děti a dospívající jsou specifická cílová skupina se specifickými charakteristikami. Jde o formující období života, kdy dochází k výrazným změnám. Tyto změny jsou jak psychické, tak fyzické a promítají se do samotné integrity jedince i do jeho vztahů. Dochází ke změně jedince ze závislého na poměrně soběstačného a dospělého. (Kalina a kol., 2008)

V současné době jsou na děti a dospívající kladeny vysoké nároky a očekává se od nich podávání výborných výkonů. Selhání je často nepřijatelné, a to klade na tuto skupinu velkou psychickou zátěž. Preventivní programy ve školách, které by měly sloužit jako určitá záchrana, nejsou dostačující na středních školách, a ještě méně na školách základních. Primární prevence by se měla zaměřovat už na mladší studenty, kdy by se jednalo o nespécifickou primární prevenci. (Kalina a kol., 2015)

Rozdělení dětí a dospívajících je velmi důležité. Jedná se o dvě skupiny, které mají podobné charakteristiky, ale je zde možné najít i signifikantní rozdíly. Období dětství bychom mohli definovat roky 3-11. Následuje období dospívání, které je zahájeno vstupem do puberty. Zde je možné pozorovat rozdíl mezi chlapci a dívkami. Dívky do toho období vstupují kolem jejich 11-12 roku života. Oproti tomu chlapci o něco déle, obvykle okolo 14-16 roku. Samozřejmě může docházet k určitým změnám v těchto obdobích, závisících na genetických predispozicích, temperamentu, ale i v závislosti na rodinném prostředí. Po období puberty už nastupuje samotné období adolescence, tedy dospívání, které obvykle končí, když je jedinci 20-22 let. (Kalina a kol., 2008)

2.1.1 Děti

Při práci s dětmi je důležité si uvědomit, jak moc jsou navázány na systém rodiny a jejich silné vazby s rodiči. Na rozdíl od dospívajících, kde je možné pozorovat určitou motivaci ke změně a je možné s nimi pracovat jako s jednotlivci, v případě dětí je v této formě práce problém. Je nutné pracovat nejen se samotným dítětem, ale s celým systémem, tedy s rodinou.

Tato spolupráce je velmi náročná. Ačkoliv se může zdát, že i drobnější změna v systému může vést ke změně chování dítěte, celková práce s rodinným systémem je obtížná. Rodiče mají často nerealistické představy o tom, co pro jejich dítě může terapeut udělat. Chtějí změnu a pomoc, ale nejsou schopni reflektovat, že je potřeba do uzdravování zapojit celý

system. Pokud práce probíhá pouze s dítětem samotným, je možné pozorovat rychlou změnu chování, avšak pokud se vrací do stejného prostředí, kde problém vznikl, tato změna chování se rychle ztrácí. Terapeut nemůže nahradit roli rodiče, a to ani v případě, že rodiče neplní své povinnosti podle společenských norem. (Broža in Kalina a kol., 2001)

Nejefektivnějším způsobem, kterým lze dosáhnout stálé změny je rodinná terapie. Práce s rodinou vyžaduje nejen dostatečný výcvik, znalosti a dovednosti, ale nutná je i kompatibilita mezi pracovníkem a rodinou. V práci s rodinou můžeme najít tři hlavní přístupy, kterými jsou: Model nemoci rodiny, Systémová rodinná terapie a Behaviorální přístupy. První model pohlíží na problém dítěte jako na problém celého systému. Zbylí příslušníci rodiny jsou stejně nemocní jako klient a je tedy nutné léčit celý rodinný systém. Hlavními příznaky této tzv. spoluzávislosti neboli kodependence jsou: udržování vztahů s osobami s problémem s návykovými látkami nebo s poruchami osobnosti, potřeba kontroly druhých na úkor vlastní sebeúcty nebo pocit odpovědnosti za uspokojování potřeb ostatních. Tento druh rodiny svým chováním závislost udržuje a práce s ní se zaměřuje na lepší a kvalitnější komunikaci, ujasnění rolí jednotlivých členů a celkové zlepšení rovnováhy v rodině. Druhým přístupem je Systémová rodinná terapie, kdy se hodnotí vliv drogy a závislosti na rodinné postavení. Cílem je lépe ukotvit rodinné role, hranice a pravidla. Léčba má podobný charakter jako u předchozího přístupu, tedy zaměření na komunikaci a řešení problémů. Třetí je Behaviorální přístup, který se zaměřuje na hledání a identifikování faktorů, které umožňují užívání návykových látek. Léčba se částečně liší oproti předchozím dvěma přístupům, a je zaměřená více na poznávání, hodnocení a nácvik různých situací. (Kalina a kol., 2008)

2.1.2 Dospívající

Dospívání začíná vstupem do puberty. V tomto období dochází k výrazným fyzickým, psychickým i sociálním změnám. K fyzickým změnám dochází vlivem hormonálních změn, které s sebou nesou i rozvíjení druhotných pohlavních znaků. (Kalina a kol., 2008) Rozvíjí se, ale i fungování centrálního nervového systému a dochází ke zlepšení vyšších činností mozku jako emoční vnímání a pozornost. Psychické změny se projevují nevyváženými reakcemi na podněty, ať už se jedná o podrážděnost nebo urážlivost, ale patří sem i lenost nebo potřeba patřit do nějaké komunity nebo skupiny.

Po ukončení této fáze nastává už samotné dospívání. Tento proces dozrávání je charakterizovaný stabilizovanými povahovými i charakterovými vlastnostmi. (Kalina a kol., 2015)

Jedinec se potýká s náročnými situacemi, které jsou pro toto období typické. Příkladem těchto situací může být hledání smyslu života, potřeba se oddělit od předchozího dětského života a vytvořit si nové sociální vazby, ale celkově i pocit, že jedinec už není a nechce být dítětem, ale zároveň ještě neví, jak být dospělým. (Kalina a kol., 2008)

Erikson ve své knize *Životní cyklus rozšířený a dokončený* (1999) popisuje několik oblastí, které musí dospívající zpracovat. Jedná se o vývoj vlastní identity a přijetí sama sebe, vznik vlastní nezávislosti a odloučení od primární rodiny, tvoření podstatných vazeb nejen s vrstevníky, ale i autoritami, určení hodnot a životních cílů, příprava na budoucí povolání a založení uspokojivého sexuálního vztahu.

Je nutné podotknout, že podle statistik je experimentování s návykovými látkami v tomto životním období téměř standardní. Někteří odborníci i uvádí, že by se toto chování nemělo považovat za špatné nebo závadové. Zasahovat pomocí preventivních protidrogových programů je v období dospívání velmi málo efektivní. Důvodem je i přirozená rezistence vůči rodičům a celkově ke světu dospělých, tedy i k těmto programům. (Kalina a kol., 2008)

2.1.3 Vliv rodinného prostředí

Ve společnosti může převládat mýtus, že problém s návykovými látkami mají pouze děti a dospívající z dysfunkčních nebo sociálně slabých rodin. Ovšem zkušenosti odborníků ukazují, že pouze 65 % dětí je z těchto rodin. S tím souvisí i to, že je velmi důležité, aby terapeut pracující s rodinou sebral detailní rodinnou anamnézu. Anamnéza by měla zahrnovat vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, jakým způsobem se v rodině řeší konflikty, mezigenerační vztahy, vzpomínky na dětství, ale i jak se rodiče podílí na výchově. (Kalina a kol., 2015)

Matějček (1989) udává čtyři druhy dysfunkčních rodin. První z nich je rodina s přehnanou péčí a nadměrnou výchovou, kdy jsou rodiče velmi ochraňující, úzkostliví až hyperprotektivní, což může vést k nesamostatnosti dítěte. Druhým typem je perfekcionista výchova. Rodiče mají velmi vysoké nároky na své dítě a často si promítají svá nesplněná přání právě do svých dětí a neberou ohled na to, zda dítě může jejich nároky zvládnout. Důsledkem této výchovy může být rozvoj poruch chování nebo neurotických poruch. Třetím druhem je výchova v nesprávném prostředí, kde je mezi rodiči nějaký

konflikt. Může se jednat o rozvod rodičů, opakované hádky, ale i problém s návykovými látkami a dítě si tyto vzorce chování osvojuje a poté napodobuje. Posledním typem je rodina, kde nedochází k dostatečné stimulaci. Jedná se například o rodiny, kde mají rodiče snížené rozumové schopnosti a nejsou schopni se o dítě dostatečně postarat. O rodiny, kdy rodiče dávají dítěti najevo, že je nechtěné nebo o rodiny, kdy rodiče nemají dostatek času na výchovu svých dětí. Dítěti chybí kvalitní péče a můžou se u něj vyvinout poruchy chování.

2.1.4 Znaký užívání návykových látek u nezletilých

Rodiče často nejsou schopni poznat, že jejich dítě užívá návykové látky. Problém není, ale pouze u rodičů, ale i u lékařů, kteří často nejsou schopni rozpoznat signály a pokud si to uvědomí, nevědí, jak s tím dále pracovat. (Kalina a kol., 2015)

Mezi obecné znaky, že dítě nebo dospívající užívá návykové látky může patřit: ztráty peněz v domácnosti, popřípadě i cenných předmětů, zhoršení školního prospěchu, ztráta zájmů a koníčků, změna přátel, obvykle za starší dospívající nebo třeba i problémy se zákonem. (Nešpor & Csémy, 1992)

Znaky je možné pozorovat i ve fyzických a psychických změnách dítěte. Mezi fyzické mohou patřit: zarudlé oči, pach z úst, ale i zápach z oblečení, drobné popáleniny na rtech nebo na prstech, únava, snížení hmotnosti nebo nemotornost.

Psychickými známkami užívání návykových látek mohou být změny ve spánkovém režimu, problémy s učením, pozorností nebo chováním, náladovost, lhaní nebo náhlé úzkosti. (Kalina a kol., 2015)

Rodiče na užívání svého dítěte obvykle přijdou pomocí nálezu nějaké pomůcky k užívání návykových látek. Většinou se nestává, že by rodiče našli drogu samotnou. Je několik doporučení pro rodiče, kteří mají podezření, že jejich dítě užívá návykové látky. Prvním krokem je, aby dali dohromady důkazy. Je důležité, aby rozumně vyhodnotili signály, které od dítěte dostávají a neobvinili ho v případě, že je nevinné. Dalším krokem by mělo být svolat „rodinnou radu,“ aby konfrontace proběhla v rámci rodiny. I zde je potřeba zachovat klid, na dítě nekřičet a vysvětlit mu, proč se domníváte, že drogy bere. Podstatné je i to, zůstat pevný ve svém přesvědčení, hlavně po konfrontaci. Dítě může mít silnou reakci na toto obvinění, a proto je důležité zůstat klidný. Dobré je neptat se dítěte proč užívá, což by mohlo vést k obranné reakci, ale je dobré zaměřit se na budoucnost a další kroky. Je možné udělat test na drogy, pokud dítě obvinění odmítá. Posledním krokem je vzdělávání rodičů. O účincích, příznacích a důsledcích užívání návykových látek. (Kalina a kol., 2015)

2.1.5 Vliv návykových látek na mozek dětí a dospívajících

Užívání návykových látek sebou přináší zdravotní rizika v každém věku, avšak v dětství a dospělosti jsou tato rizika o to výraznější z důvodu nedokončeného vývoje mozku. Hlavními hrozbami pro dospívající oproti dospělé populaci je zpomalený fyzický, psychický i sociální vývoj, větší riziko vzniku závislosti, větší riziko otravy a psychických poruch nebo větší riziko páčání trestných činů. (Kalina a kol., 2015)

Dlouhodobá expozice dospívajících návykovým látkám může mít vliv na vývoj prefrontální kůry a mezolimbických dopaminových drah a modifikovat systémy odměny, sociálně-emocionální zpracování a poznávání. Mezi další důsledky patří například narušení paměti. (Salmanzadeh a kol., 2020) Výzkumy ale ukazují, že samotný vývoj může podporovat riskování a hledání nových zkušeností, jako jsou právě návykové látky. (Winters & Arria, 2011)

2.2 Prevalence užívání alkoholu mezi dětmi a dospívajícími

Školní dotazníkové studie pravidelně sledují situaci užívání alkoholu mezi dětmi a mladistvými. Zaměřují se nejen na reprezentativní vzorek z této skupiny, ale i na specifické části. Obvykle tyto studie sledují vývoj užívání v průběhu celého života, za poslední půl rok a za poslední měsíc, přesněji za posledních 30 dní. (Mravčík a kol., 2021) V posledních několika letech míra užívání mezi dětmi a mladistvými klesá, avšak v České republice je míra užívání alkoholu touto skupinou stále mezi nejvyššími v Evropě. Dvě největší mezinárodní studie, které se touto problematikou zabývají je ESPAD a HBSC, které probíhají vždy jednou za 4 roky. (Chomynová a kol., 2023)

2.2.1 ESPAD

Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) sbírá data v oblasti kouření, užívání alkoholu a nelegálních látek mezi 15-16letými studenty ve více než 40 evropských zemích. Byla založena v 90 letech minulého století a data jsou sbírána každé 4 roky. Poslední studie proběhla v roce 2019. Příští proběhne výjimečně až v roce 2024, tedy s 5letým odstupem z důvodu lepší časové koordinace se studií HBSC. (ESPAD, 2016)

V roce 2019 se studie účastnilo 2778 českých studentů a studentek narozených v roce 2003. Co se týče celoživotní prevalence užívání, Česká republika je mezi nejvyššími v Evropě s 95 % společně s Maďarskem a Dánskem. Vysoké procento studentů také uvedlo užití alkoholu v posledních 12 měsících 87 % a v posledních 30 dnech 63 %. Pět a více sklenic,

tedy nadměrné množství alkoholu při jedné příležitosti uvedlo 39 % českých žáků. Nejčastěji se konzumuje pivo, což uvádí 49 % respondentů, 44 % konzumovalo lihoviny a 42 % víno. (ESPAD, 2020)

Mezi roky 2011 a 2015 byl zaznamenán pokles v užívání alkoholu mezi mladistvými. Tento trend pokračoval i v dalším období, tedy mezi roky 2015 a 2019, ale rozdíl v užívání už nebyl tak signifikantní. (ESPAD, 2020)

2.2.2 HBSC

HBSC je mezinárodní studie organizována Světovou zdravotnickou organizací (WHO), stejně jako ESPAD jednou za 4 roky. Narozdíl od studie ESPAD, se ale nezaměřuje pouze na 16leté respondenty, ale na 11, 13, a 15leté studenty a studentky z více než 45 zemí v Evropě a Kanadě. Poslední studie proběhla v roce 2021/2022, ale tato práce bude prezentovat výsledky z předchozí vlny studie, tedy z roku 2017/2018. (WHO, 2020)

Celoživotní prevalence užití alkoholu 15letými respondenty z České republiky je podobně jako ve studii ESPAD mezi nejvyššími se 76 %. U 13letých a 11letých respondentů je prevalence celoživotního užívání samozřejmě nižší a jedná se o 42 % a 17 %. V posledních 30 dnech 48 % 15letých respondentů, 19 % 13letých a 7 % 11letých respondentů uvádí užití alkoholu. Ve všech těchto kategoriích je možné pozorovat alespoň mírný pokles ve srovnání ze studií z minulých let. Tento pokles se projevuje spíše v celoživotní prevalenci hlavně u mladších respondentů. (Ichley, 2020)

2.2.3 Studie FF UPOL

Vedle mezinárodních studií se v České republice realizují i studie zaměřené pouze na české studenty a studentky. Jednou z nich je studie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (UPOL), která se zaměřuje na rizikové chování mladistvých. Do této studie jsou zahrnuty i otázky týkající se užívání návykových látek. Respondenty studie UPOL jsou studenti základních a středních škol ve věku 11-15 a 15-19 let. Celoživotní prevalence užívání alkoholu mezi studenty 11-15 let je 79 %. V posledním roce užilo alkohol 59 % respondentů a v posledním měsíci 42 % respondentů. S věkem dotazovaných studentů základních škol stoupalo i procento konzumace alkoholu v posledním půl roce. Mezi 11letými studenty konzumovalo 26 % studentů, kdežto mezi 15letými to bylo už 72 %. Výsledky studentů středních škol ukázaly, že alkohol za život užilo 96 % respondentů. V posledních 12 měsících mělo s alkoholem zkušenost 87 % studentů a studentek a za posledních 30 dní 75 %. Výsledky šetření také ukázaly, že celkově je vyšší míra prevalence

užívání alkoholu u studentů na odborných oborech bez maturity v porovnání se studenty na odborných oborech s maturitou. Studenti gymnázií mají nejnižší míru prevalence užívání v tomto rozdělení. (Mravčík a kol., 2021)

2.2.4 Studie Centra sociálních služeb Praha

Další studií prováděnou v České republice je studie Centra sociálních služeb Praha, která zahrnuje studenty 2. stupně základních a středních škol v Praze. Studie je zaměřená na rizikové chování, ale objevují se v ní otázky i na užívání návykových látek, otázky ohledně duševního zdraví nebo trávení volného času. Podobně jako u předchozích studií, je možné pozorovat mírné snížení užívání alkoholu. V roce 2022 se zvýšilo procento studentů, kteří alkohol nikdy neužili na 41 %, v roce 2016 to bylo pouze necelých 33 %. Studie také ukázala, že nejvyšší nárůst v užívání alkoholu nastává při přechodu na střední školu. Pokud opět porovnáme množství studentů, kteří alkohol nikdy neužili v 9. ročníku základní školy se jedná o 43 %, kdežto v prvním ročníku střední školy už je to pouze 28 %. (Petrenko, 2023)

2.3 Prevalence užívání tabákových a nikotinových produktů mezi dětmi a dospívajícími

Podobně jako u prevalence užívání alkoholu, míra a vzorce užívání tabákových a souvisejících výrobků mezi dětmi a dospívajícími je sledována několika mezinárodními studii, které pracují s reprezentativními vzorky školní populace. Stejně jako u alkoholu jsou kladeny otázky na užívání v rámci 3 časových horizontů – užívání v průběhu celého života, v posledních 12 měsících a v posledních 30 dnech. Tuto problematiku pokrývají mezinárodní studie ESPAD a HBSC, ale také studie GYTS. Vedle mezinárodních studií probíhají i studie zaměřené pouze na studenty z České republiky. (Mravčík a kol., 2021)

2.3.1 ESPAD

Podle mezinárodní studie ESPAD kouřilo někdy v životě cigarety 54 % respondentů. Průměrně 41 % českých studentů někdy v životě kouřilo cigarety a země s nejvyšší prevalencí je Slovensko s 58 %. Česká republika tedy patří mezi země s vysokou celoživotní prevalencí kouření cigaret a není zde rozdíl mezi užíváním chlapci a dívkami. Co se týče užívání v posledních 30 dnech Česká republika s 24 % už je blíže celkovému průměru, který je 20 %. Avšak v tomto časovém horizontu je možné pozorovat rozdíl v užívání mezi chlapci a dívkami. Tento rozdíl je 5procentních bodů (21 % chlapci, 26 % dívky).

Celoživotní prevalence užívání elektronických cigaret je už vyšší než u klasických cigaret a jedná se o 60 % oslovených studentů. I v této kategorii je Česká republika mezi zeměmi s nejvyšší prevalencí, a to konkrétně na třetím místě po Litvě s 65 % a Monaku s 63 %. V posledním roce užilo elektronické cigarety 47 % respondentů a v posledních 30 dnech 20 %. Je zde možné pozorovat drobné rozdíly mezi užíváním chlapců a dívek. Tento rozdíl je obvykle okolo 7procentních bodů. (ESPAD, 2020)

2.3.2 HBSC

Mezinárodní studie Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) sleduje pouze užívání klasických cigaret na rozdíl od studie ESPAD, která ve svém šetření pokládá i otázky na užívání elektronických cigaret. Avšak pokrývá širší věkové rozmezí studentů od 11 do 15 let. Celoživotní prevalence užívání cigaret mezi 15letými studenty v České republice je 39 %. Je zde možné pozorovat pokles oproti roku 2014, kdy prevalence byla 53 %. Pokles v užívání je možné vidět i u 13letých a 11letých studentů. V roce 2018 byla prevalence mezi 13letými studenty 18 %, kdežto v roce 2014 26 %. Počet 11letých studentů, kteří někdy kouřili cigarety se snížil mezi roky 2014 a 2018 se také snížil ze 7 % na 3 %. V posledních 30 dnech užilo cigarety 21 % 15letých dívek a 16 % 15letých chlapců. Ve skupině 13letých studentů se jednalo o 7 % dívek a 5 % chlapců. A ve skupině 11letých respondentů 2 % chlapců uvádí, že užili v posledních 30 dnech. Co se týče dívek tak v této věkové skupině neuvedla žádná respondentka, že by kouřila cigarety. (Ischley, 2020)

2.3.3 GYTS

Další mezinárodní studie, kterou je Česká republika součástí je GYTS – The Global Youth Tobacco Survey. Tato studie se zaměřuje na užívání tabákových produktů mezi dětmi a dospívajícími ve věku 13 až 15 let. Stejně jako studie HBSC je organizována Světovou zdravotnickou organizací (WHO) a zapojuje se do ní až 25 států Evropy. (WHO, 2021)

Poslední vlna studie proběhla v České republice v roce 2022 a zapojilo se do ní 3190 studentů a studentek. Celoživotní prevalence užívání jakéhokoliv tabákového produktu byla 47 %. V posledních 30 dnech použilo nějaký tabákový výrobek 21,5 % respondentů. Co se týče elektronických cigaret 33,6 % respondentů uvádí, že někdy v životě tyto produkty použili. V posledních 30 dnech se jedná o 21 %. Studie GYTS zahrnuje i otázky na novější nikotinové produkty jako jsou nikotinové sáčky, které někdy v životě použilo necelých 21 % respondentů a v posledním měsíci 8 %. (GYTS, 2023)

2.3.4 Studie FF UPOL

Česká republika se neúčastní pouze mezinárodních studií, ale organizuje i vlastní studie na národní úrovni. Jednou z nich je studie Univerzity Palackého v Olomouci (UPOL), která sleduje výskyt rizikového chování mezi studenty ve věku 11-19 let. V roce 2018 uvádí 11 % respondentů v letech 11-15 let, že kouřilo v posledních 30 dnech. Ve vyšší věkové kategorii, tedy na středních školách uvedlo kouření v posledním měsíci 35,5 % studentů. Studie také poukazuje na rozdíly mezi užíváním mezi studenty různých druhů škol. Také potvrdila výsledky studie ESPAD, které říkají, že přechod na střední školu je velkým mezníkem, protože je rozdíl v užívání mezi 15letými studenty, kteří jsou na základní škole a kteří už přešli na střední školu. (Mravčík a kol., 2021)

2.3.5 Studie Centra sociálních služeb Praha

Centrum sociálních služeb Praha také provádí studie zaměřené na studenty 2. stupně základních škol a na studenty středních škol v Praze. V roce 2022 uvedlo 41 % žáků, že někdy v životě užívali cigarety, tabák nebo nikotin. Od roku 2019 je možné pozorovat zvýšení tohoto procenta, ale autoři studie poukazují na to, že v této době se změnilo znění otázky. Nové znění zahrnovalo více způsobů užívání tabáku nebo nikotinu a z toho důvodu došlo k nárůstu počtu studentů se zkušeností s užíváním. Co se klasických cigaret týče 24 % respondentů uvádí zkušenost s užíváním. Prevalence užívání elektronických cigaret je 38 %. V roce 2022 byla také poprvé zahrnuta otázka na nikotinové sáčky, které někdy v životě užilo necelých 15 % dotázaných. (Petrenko, 2023)

2.4 Dostupnost alkoholu a tabákových výrobků pro nezletilé

ESPAD

Mezinárodní studie ESPAD sleduje kromě prevalence užívání studenty i to, jak dostupné pro ně jsou. Studie se zaměřuje na to, jak je vnímána dostupnost nejrůznějších návykových látek.

Dostupnost jakéhokoliv alkoholu je vysoká v rámci všech zemí zapojených do studie s průměrem okolo 78 %. Česká republika se pohybuje nad tímto průměrem s 88 %. Nejdostupnější je pro české studenty pivo, které je dostupné až pro 81 % dotázaných. Na druhém místě jsou cidery je třetím místě je víno.

Celkové výsledky ukazují, že pro dívky je obvykle jednodušší sehnat alkohol, než pro chlapce. Avšak v České republice není tento rozdíl tak signifikantní, jako v některých jiných zkoumaných zemích. Největší rozdíl je v dostupnosti ciderů a vína, kdy je tento rozdíl 6

procentních bodů. Pokud vezmeme v potaz všechny druhy alkoholických nápojů tento rozdíl jsou pouze 2 procentní body.

Míra dostupnosti cigaret je nižší než u alkoholu s celkovým průměrem 60 %. I v tomto případě je Česká republika nad tímto průměrem. Až 71 % dotázaných studentů uvádí, že by si cigarety obstarala „poměrně jednoduše“ nebo „jednoduše.“

Na rozdíl od dostupnosti alkoholu rozdíl mezi dívkami a chlapci je téměř zanedbatelným, jak v celkovém výsledku, tak i v České republice. (ESPAD, 2020)

GYTS

Dostupností cigaret se zabývá i mezinárodní studie GYTS, která sleduje dva ukazatele. Prvním z nich je kolik procent současných kuřáků si koupilo cigarety v nějakém obchodě nebo v prodejním stánku. V České republice je toto procento 35,7. Druhým ukazatelem je kolik procent současných kuřáků nebylo dotázáno na jejich věk při nákupu cigaret. Celkem se jedná o 60,6 % dotázaných. Toto číslo je o něco vyšší u dívek než u chlapců. Dívky nebyly kontrolovány v 61,8 % případů a chlapci pouze v 58,3 % případů. (GYTS, 2023)

Česká obchodní inspekce

Česká obchodní inspekce každoročně provádí kontroly dodržování právních předpisů pro prodej alkoholu a tabákových výrobků. Kontrola, která proběhla v roce 2020 ukázala, že v 171 případech ze 237 došlo k prodeji alkoholických nápojů osobě mladší 18 let. Celkově došlo v rámci této vlny kontrol k porušení zákona č. 65/2017 S., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek v 288 případech. Nejčastěji se jednalo o porušení zákona týkající se prodeje alkoholu. V již už zmiňovaných 171 případech došlo k prodeji osobě mladší 18 let. V 78 případech prodejci nedodržovali povinnost uvést zákaz prodeje osobám mladším 18 let v místě prodeje.

Obchodníci porušovali zákon i při prodeji tabákových výrobků. Celkem se jednalo o 33 případů. V 9 případech šlo o prodej osobě mladší 18 let. Kontroly se zaměřily i na prodej na internetu, tedy pomocí prostředků komunikace na dálku. V tomto případě došlo k pochybení v 8 případech, kdy prodejci nevyloučili prodej těchto produktů osobě mladší 18 let. Popřípadě prodejce nebyl vybaven počítačovým systémem, který by jednoznačně ověřil věk nakupujícího. (Česká obchodní inspekce, 2021)

V roce 2023 se ČOI zaměřila specificky na prodej na internetu. Ačkoliv se kontroly zaměřovaly primárně na dodržování zákona č. 643/1992 S., o ochraně spotřebitele, našlo se

i několik pochybností v dodržování zákona 65/2017 Sb. Konkrétně kontrola odhalila nedodržování tohoto zákona v 212 případech. (Česká obchodní inspekce, 2024)

Policie ČR

Podobně jako ČOI i Policie ČR provádí kontroly ohledně dodržování zákazu prodeje alkoholu a tabákových výrobků osobám mladším 18 let. V roce 2022 odhalila tato kontrola 178 mladistvých pod vlivem alkoholu, osm z nich bylo mladší 15 let. Kontrola odhalila i dvě děti, které byly pod vlivem omamných a psychotropních látek. (Policie České republiky, 2022) V roce 2023 proběhla další vlna kontrol, která odhalila 256 osob mladších 18 let pod vlivem alkoholu. Dalších 6 mělo pozitivní test na jiné návykové látky. (Policie České republiky, 2023)

Zahraniční studie

V roce 2011 se na univerzitě v Severní Karolíně, USA uskutečnila průřezová studie, která hodnotila pokusy nezletilých o nákup alkoholu u 100 internetových prodejců. Cílem studie bylo zjistit, zda mohou nezletilí úspěšně nakupovat alkohol online a prozkoumat postupy ověřování věku při objednání a při doručení.

Do studie bylo zapojeno 8 participantů ve věku 18 až 20 let. V tomto věku byli participanté už považováni za dospělé, ale podle zákonné věkové hranice pro nákup alkoholu, která je v USA stanovena na 21 let, byli stále nezletilí. Každý z nich uskutečnil 11-14 pokusů o nákup. Nakupovány byly vždy nabízené produkty s nejnižší cenou. Participanté zaznamenávali podrobnosti o objednávce – typ alkoholu, značka, objem, cena a pokusy o ověření věku, a informace o doručení – druh přepravní společnosti, zda s někým došlo k interakci a další pokusy o ověření věku.

Pokud k nějakému ověření věku došlo, participanté mohli zkreslit svůj věk kliknutím nebo zaškrtnutím potvrzení o věku, popřípadě zadat falešné datum narození. Pokud, ale museli předložit průkaz totožnosti, předložili svůj vlastní, který nemohli nijak pozměnit. Nemohli ani použít průkaz někoho jiného, kdo je starší 21 let.

Z celkového počtu 100 nákupů alkoholu online, jich bylo 45 úspěšných. Ze zbývajících jich bylo 12 odmítnuto krátce po zadání objednávky z důvodu ověření věku a dalších 16 při převzetí zboží po kontrole věku. Zbylé objednávky buďto nebylo možné doručit, protože objednávku nikdo nepřevzal nebo protože nastaly technické nebo komunikační problémy.

Jak už bylo zmíněno, studie sledovala i zda došlo k ověření věku při zadání objednávky a při převzetí zboží. Výsledky ukázaly, že 59 % prodejců používá pouze slabé ověření věku formou zaškrtnutí nebo potvrzování věku. 41 % věk neověřilo žádným způsobem. I výsledky u ověřování věku při převzetí ukazují, že kontrola věku je nedostatečná a ve většině případů k ní nedochází.

Celkově studie ukázala, že postupy, které internetoví prodejci používají pro ověření věku jsou nedostatečné a nezabraňují prodeji nezletilým. Prodejci i dopravní společnosti by měli pracovat na zlepšení důsledného ověřování věku jak při objednávce, tak při doručení. (Williams & Ribisl, 2012)

2.5 Národní a mezinárodní politika

Národní politiku v oblasti závislosti je možné definovat jako: „*komplexní a koordinovaný soubor preventivních, vzdělávacích, léčebných, sociálních, regulačních, kontrolních a dalších opatření, včetně opatření vymáhání práva, uskutečňovaných na mezinárodní, národní, krajské a na místní úrovni.*“ (Akční plán, 2023) Strategie jsou evidence based a dávají si za cíl snižovat negativní dopady užívání návykových látek a současně i snižovat škody, ať už zdravotní, sociální, ekonomické nebo nehmotné nejenom pro jednotlivé občany, ale i pro celou populaci. (Akční plán, 2023)

2.5.1 Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019-2027

Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním (dále jen NSZ 2019-2027) je klíčový dokument, který udává postupy a záměry vlády, podle kterých postupovat, aby se předcházelo dopadům, ke kterým dochází v důsledku závislostního chování. Jedná se o strategický dokument, který je koncipován dlouhodobě, a to na období 9 let. V současné době se jedná o strategii na roky 2019-2027, která přímo navazuje na tu z let 2010-2018. (Vláda České republiky, 2019)

NSZ 2019-2027 na závislost nahlíží jako na komplexní problém a je postavena na bio-psycho-socio-spirituálním modelu závislosti. Strategie vychází hlavně z výročních zpráv, které každý rok připravuje Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. Konkrétně se jedná o výroční zprávy o stavu ve věcech drog a o hazardním hraní a o zprávy o alkoholu a tabáku v České republice. Kromě těchto výročních zpráv strategie čerpá i z údajů shromážděných Ústavem zdravotnických informací a statistiky ČR a ze zpráv, které vydává

Policie České republiky o nabídce drog, drogovém trhu a kriminalitě. V současné době můžeme určit několik charakteristik souvisejících s užíváním alkoholu a tabáku nezletilými, podle kterých jsou pak dále stanovené cíle strategie. Míra užívání alkoholu je v České republice vysoká a celková spotřeba alkoholu na obyvatele je jedna z nejvyšších na světě. Toto se projevuje i na užívání mezi dětmi a mladistvými. Prevalence užívání nezletilými je v České republice nadprůměrná v porovnání s ostatními evropskými zeměmi. Avšak je nutné podotknout, že v posledních letech míra užívání významně klesá. Pokles je možné sledovat i v užívání tabákových a nikotinových produktů. (Sekretariát rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky, 2019a)

Pro implementaci strategie jsou vyhotovovány akční plány, které podrobněji popisují připravované plány NSZ. Akční plány jsou realizované vždy na 3letá období a slouží jako kontrolní nástroj pro hodnocení dané strategie. (Sekretariát rady vlády, 2019a)

Mezi cíle předchozí strategie – *Národní protidrogové politiky na období 2010-2018* patřilo i několik, které byly zaměřené na děti a mládež. Jedním z nich je snížit prevalenci užívání jak návykových látek, tak i prevalenci hazardního hraní. Dále si strategie kladla za cíl snížit dostupnost návykových látek hlavně pro mladistvé. Vyhodnocení strategie, které proběhlo v roce 2018 ukázalo, že míra užívání alkoholu a nikotinových produktů mezi mladistvými klesá, ale Česká republika je stále zemí s jednou z nejvyšších prevalencí užívání mezi dětmi a dospívajícími v Evropě. Co se týče hazardního hraní, výsledky ukázaly, že zkušenost má stále více lidí, a to i mladiství, kteří mají zkušenosti hlavně z online prostředí. Míra dostupnosti legálních návykových látek zůstává poměrně vysoká, a to i pro nezletilé. (Sekretariát rady vlády, 2019b)

NSZ 2019-2027 si klade několik cílů, kterých by se za těchto 9 let mělo dosáhnout. Cíle, které se vztahují k mladistvým jsou – posílení prevence a zvýšení informovanosti, zajištění kvalitní a dostupné sítě adiktologických služeb a efektivní regulace trhů s návykovými látkami a závislostními produkty. V rámci posílení prevence se jedná hlavně o snahu posunout věk prvního kontaktu s návykovými látkami. K tomuto by mělo dojít díky efektivní primární prevenci, což je společně s lepším financováním této služby, součástí cílů strategie. Regulace trhu by se mělo dosáhnout díky změně dostupnosti, regulaci reklamy nebo cenové regulaci. Tímto by mělo dojít ke snižování nabídky a tím i dostupnosti a poptávky. Strategie se také zaměřuje na lepší monitorování trhu na internetu. (Sekretariát rady vlády, 2019a)

2.5.2 Protidrogová strategie Evropské Unie

Vedle národní strategie se Česká republika řídí i dalšími strategiemi nadnárodních institucí. Jednou z nich je i strategie Evropské Unie – EU Drug Strategy. Je založená na základních principech práv Evropské Unie a zavazuje se dodržovat její hlavní hodnoty, kterými jsou lidská důstojnost, svoboda, demokracie, rovnost, právní stát a lidská práva. Současná strategie společně s jejím Akčním plánem je připravena na roky 2021-2025. Hlavním zdrojem informací pro vytvoření tohoto plánu jsou zprávy o současné situaci v oblasti návykových látek, které poskytuje Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA). Současná strategie má celkem 6 cílů, které jsou dále rozděleny na 11 tzv. strategických priorit. Prvním cílem je snížit nabídku návykových látek a zlepšit bezpečnost. Mezi priority tohoto cíle patří nejenom omezení produkce návykových látek a jejich prekurzorů, ale také zaměření se na organizovaný zločin a pašování drog. S tímto souvisí i problematika využívání poštovních společností k přepravě návykových látek a strategie upozorňuje na nutnost častějších a důslednějších kontrol. Druhým cílem je snížení poptávky a zaměření se na zlepšení prevence a léčby. Tento cíl se zaměřuje specificky i na děti a dospívající a poukazuje právě na nutnost kvalitních a evidence based preventivních programů pro tuto skupinu. Třetí cíl je zaměřen na zdravotní problémy, které užívání návykových látek způsobuje a na snížení prevalence těchto onemocnění. Dalšími cíli je lepší mezinárodní spolupráce v této oblasti a zlepšení a rozšíření výzkumu. Posledním cílem je zajištění optimální implementace nejen této strategie, ale hlavně i jejího akčního plánu. (GSC, 2021)

2.5.3 OSN

Organizace spojených národů (OSN) a její jednotlivé složky také připravují akční plány a strategie v oblasti užívání návykových látek. Podle Chief Executives Board for Coordination (CEB) je na světě až 275 milionů lidí, kteří jsou nějakým způsobem ovlivněni návykovými látkami a jejich následky. OSN se zavazuje podporovat členské státy při vytváření a implementování komplexních, integrovaných a udržitelných řešení světového problému s návykovými látkami, které jsou založeny na důkazech a na lidských právech. Dále usiluje o to, aby se dosáhlo co nejlepší spolupráce mezi jednotlivými složkami a tím se i co nejlépe využily všechny odborné znalosti subjektů OSN v popředí s Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC). (CEB, n.d.)

Světová zdravotnická organizace (WHO) připravila akční plán pro implementaci jejich Globální strategie pro snížení škodlivého užívání alkoholu. Současný akční plán je připraven

pro roky 2022-2030 a má 6 klíčových oblastí pro dosažení implementace Globální strategie. Tyto klíčové oblasti jsou: 1. implementace takových strategií a intervencí, které budou mít dostatečný dopad na snížení škodlivého užívání alkoholu 2. Zlepšení informovanosti a lepší angažování v této problematice 3. Zdokonalení partnerství a koordinace 4. Technická podpora členských států při vytváření jejich národních strategií 5. Podpora výzkumu a sledování trendů užívání návykových látek ve světě 6. Lepší dostupnost zdrojů pro vytváření a implementaci strategií pro členské státy. Akční plán poukazuje i na určité překážky při implementaci Globální strategie. Za asi největší překážku je možné považovat komplexnost této problematiky, do které můžeme zahrnout rozdílné kulturní normy, náročnost vytváření cenově efektivních řešení, omezené množství politické moci a vůle, ale i silný vliv, který na tuto problematiku mají obchodní zájmy různých společností. Dalším zásadním problémem je nedostatek komplexních a spolehlivých údajů o konzumaci alkoholu a jeho souvisejících škodách. Implementaci stěžuje i to, že zodpovědnost za strategie v oblasti snížení škodlivého užívání alkoholu je rozdělena mezi několik různých subjektů jako například vláda nebo jednotlivé profese. (WHO, 2023b)

Globální strategie pro urychlení kontroly tabáku

WHO se nezaměřuje pouze na snížení škodlivého užívání alkoholu, ale má připravené strategie a plány i pro užívání tabákových produktů. Global Strategy to Accelerate Tobacco Control navazuje na Rámcovou úmluvu o kontrole tabáku – WHO Framework Convention on Tobacco Control (WHO FCTC) – a představuje pokračující snahu o posílení fungování a implementaci této strategie. Tato strategie má být vodítkem pro zavádění WHO FCTC pro roky 2019-2025 a má několik cílů, kterými by chtěla dosáhnout lepší implementace této úmluvy. Prvním z nich je upřednostnění opatření umožňující urychlení zavádění WHO FCTC, tato opatření zahrnují i technickou a finanční podporu. Druhým cílem je budování mezinárodních partnerství a aliancí napříč různými odvětvími. Třetím a posledním cílem je zlepšit řízení a administrativu, aby se zajistilo, že činnost WHO související s úmluvou je prioritní, účinné, efektivní a zároveň izolované od vlivu tabákového průmyslu. (WHO, 2019)

MPOWER

Kromě Global Strategy to Accelerate Tobacco Control má WHO připravené také další opatření a jedním z nich je tzv. MPOWER, které má pomoci zemím při zavádění účinných intervencí s cílem snížit poptávku po tabáku. (WHO, n.d.) V akronymu MPOWER každé písmeno reprezentuje jeden z přístupů, jak dosáhnout snížení poptávky po tabákových

výrobci: M – monitor tobacco use and prevention policies – monitorování užívání tabáku a politiky prevence, P – protect people from tobacco smoke – ochraňovat lidi před tabákovým kouřem, O – offer help to quit tobacco use – nabídka pomoci při odvykání od užívání tabáku, W – warn about the dangers of tobacco – varovat před nebezpečím tabáku, E – enforce bans on tobacco advertising, promotion and sponsorship – prosazování zákazu reklamy, propagace a sponzorování tabákových výrobků a R – raise taxes on tobacco – zvýšení daní z tabáku. MPOWER bylo poprvé představeno v roce 2007 a prokázalo se jako velmi účinné opatření. Od svého vzniku se počet zemí, které přijaly alespoň jedno nebo více opatření více jak ztrojnásobil, z 44 zemí na 151. Podle indikátoru z roku 2022 o používaných opatřeních patří Česká republika mezi země s několika přijatými opatřeními. Co se týče monitorování prevalence má Česká republika aktuální, reprezentativní a pravidelné údaje zahrnující jak dospělé, tak děti a mladistvé. V oblasti zákazu kouření jsou tři z pěti veřejných míst zcela nekuřácké. Léčba závislosti na tabáku je na velmi dobré úrovni hlavně díky Národní lince pro odvykání a možnosti hrazení nákladů některých odvykacích služeb a náhradní nikotinové terapie. Česká republika má také účinné varování na krabičkách cigaret, které zahrnují všechny příslušné charakteristiky, avšak národní kampaně pro odvykání kouření patří k těm méně efektivním. Zákaz reklamy v televizi, rádiu a tisku je také na dobré úrovni, stejně jako zdanění tabákových výrobků. Ty se od roku 2012 staly finančně méně dostupné. (WHO, 2023a)

2.6 Legislativa

Jakým způsobem má probíhat prodej alkoholických nápojů a tabákových výrobků na internetu určuje zákon. Konkrétně se jedná o Zákon č. 65/2017 Sb. Zákon o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek. Zákon ohledně tzv. prodeje prostřednictvím prostředku komunikace na dálku se částečně liší v podmínkách pro prodej alkoholu a tabákových výrobků. V případě alkoholických nápojů jsou internetoví prodejci povinni vyloučit prodej osobám mladším 18 let. Zákon už ale dále nespecifikuje, jakým způsobem by k tomu mělo dojít: „(1) Alkoholické nápoje lze prodávat prostřednictvím prostředku komunikace na dálku, pokud je vyloučen jejich prodej osobám mladším 18 let.“ (Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek)

Na rozdíl od prodeje tabákových produktů, kde je zákon více specifický ve svých podmínkách. V případě prodeje těchto produktů musí prodejce zaručit, že nedojde k prodeji osobě mladší 18 let pomocí počítačového systému, který jednoznačně ověří věk nakupujícího: „(1) Tabákové výrobky, kuřácké pomůcky, bylinné výrobky určené ke kouření,

elektronické cigarety a nikotinové sáčky bez obsahu tabáku lze prodávat prostřednictvím prostředku komunikace na dálku, pokud je vyloučen jejich prodej osobám mladším 18 let; za tím účelem musí být prodejce těchto výrobků prostřednictvím prostředku komunikace na dálku vybaven počítačovým systémem, který elektronicky jednoznačně ověří věk spotřebitele (dále jen „systém ověření věku“). Prodejce je povinen v okamžiku prodeje ověřit, že kupující spotřebitel není mladší 18 let.“ (Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek)

Další dvě podmínky pro tento druh prodeje jsou stejné pro oba druhy produktů. Jedná se o povinnost informovat nakupujícího o zákazu prodeje těchto produktů osobám mladším 18 let: *„(2) Prodejce alkoholických nápojů prostřednictvím prostředku komunikace na dálku je povinen před prodejem alkoholických nápojů spotřebitele informovat o zákazu prodeje osobám mladším 18 let zjevně viditelným textem způsobem přiměřeným možnostem prostředku komunikace na dálku.“ (Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek)* Znění zákona v případě tabákových produktů je totožné pouze se změnou daných produktů.

Poslední podmínkou relevantní pro tuto diplomovou práci je povinnost prodejce uvést základní informace jako je jméno, adresa sídla a identifikační číslo osoby: *„(3) Prodejce alkoholických nápojů prostřednictvím prostředku komunikace na dálku je povinen uvést v místě nabídky prodeje alkoholických nápojů své jméno, adresu sídla a identifikační číslo osoby.“ (Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek)* Znění zákona je opět stejné i v případě tabákových výrobků pouze se změnou v druhu produktu.

2.6.1 Počítačový systém

Počítačový systém musí mít každý prodejce tabákových produktů. Existuje několik druhů počítačových systémů, které ověří věk nakupujícího. Může se jednat o třetí stranu, která věk jednoznačně ověří místo prodejce, věk se může ověřovat pomocí bankovní identity nebo pomocí dokladů totožnosti. Je také možné, aby se nakupující předem zaregistroval, kdy při registraci došlo ke kontrole identity a poté při nákupu svůj věk nemusí dokazovat znovu, pouze se musí přihlásit.

Za nedostatečné se považuje, když nakupující při objednávce pouze potvrdí svůj věk například zaškrtnutím políčka „Jsem starší 18 let“ nebo když pouze napíše svůj věk, který

ale není dále nijak ověřený. Za nedostačující se také považuje, když ke kontrole věku dojde až při převzetí zboží. (Státní zemědělská a potravinářská inspekce, 2023)

Nejčastěji používaný systém pro ověření věku je Adulto.cz. Tento systém umožňuje kontrolu věku pomocí bankovní identity, pomocí online identity MojeID a i pomocí strojové kontroly dokladů totožnosti. Služba spolupracuje s Bankovní identitou, a.s., což jim umožňuje provádět kontrolu pomocí bankovní identity s většinou největších bank v České republice. Adulto.cz využívá více než 300 internetových obchodů, které mají zákonnou povinnost ověřit věk svých nakupujících. Na jejich internetových stránkách nabízí i možnost si kontrolu věku vyzkoušet, kdy kliknete na „Ověřit můj věk“ a otevře se nová karta s již výše zmiňovanými možnostmi ověření věku, kterou si poté může každý zvolit sám. Za jejich služby platí vždy provozovatel internetového obchodu. Platí se vždy až za jednotlivá dokončení ověření věku zákazníku. (Adulto.cz, 2023)

Druhým systémem, který je možný na českém trhu najít je Ověř18.cz. Jedná se o téměř stejnou službu jako Adulto.cz. Ověř18.cz také nabízí několik možností, jak ověřit věk nakupujících. Konkrétně se jedná o ověření pomocí bankovní identity, pomocí MojeID a i za pomoci ověření průkazu totožnosti. Za službu také platí internetové obchody až po individuálně dokončených kontrolách věku. (Ověř18.cz, 2023)

2.6.2 Ověření věku při předání zboží

Důležité je i to, jakým způsobem dojde k ověření věku nakupujícího při přebírání zboží od dopravní společnosti. Tato povinnost náleží internetovým prodejcům. Pokud je zboží vyzvednuto osobně na prodejně e-shopu, může prodejce ověřit věk nakupujících sám. Pokud, ale využívá e-shop jiné dopravní nebo kurýrní společnosti je nutné, aby tuto povinnost splnil zprostředkovaně. (SZPI, 2023) Doporučuje se, aby prodejce v tomto případě povinnost o ověření věku určil ve smlouvě s dopravní společností. (SZPI, 2021)

2.6.3 Opatření dopravních společností

Zásilkovna

Některé dopravní společnosti nabízí speciální služby pro ověření věku příjemců zásilek. Jednou z nich je služba Zásilkovna. Ta nabízí službu Ověření věku 18+. Tuto službu je možné využít jak u zásilek, které jsou posílány na výdejní místa, tak pro zásilky, u kterých je doručení na adresu. Cena této služby je 25 Kč (bez DPH) na zásilku. Pokud e-shop využije tuto službu, pracovníkovi na výdejním místě se ukáže, že zásilka je určena pouze pro osoby starší 18 let. Při přebírání zboží musí příjemce předložit svůj průkaz totožnosti. Pracovník

poté zapíše poslední 4 čísla z tohoto dokladu do systému služby. Tato čísla dostane i e-shop, který zásilku poslal jako součást faktury. (Zásilkovna, 2022) V případě doručení zásilek na adresu, je tento proces úplně totožný. Je tedy nutné předložit průkaz totožnosti, z kterého si kurýr opíše 4 poslední čísla. (Zásilkovna, 2023)

Společnost Zásilkovna nabízí i doručení do výdejních boxů tzv. Z-Boxů, avšak upozorňuje na to, že služba Ověření věku není v tomto případě možná. Zásilkovna nabízí e-shopům možnost omezit používání Z-boxů, přesněji tuto službu úplně vypnout. Znamená to tedy, že zákazník může stále využít společnost Zásilkovna a nechat si zboží doručit na výdejní místo, které není Z-box. Důvodem je samozřejmě nemožnost ověřit věk nakupujících při zvolení této služby. (Zásilkovna, n.d.)

DPD

Podobnou doplňkovou službu nabízí i společnost DPD. Jedná se o doplňkovou službu Ověření předání 18+. Podobně jako u společnosti Zásilkovna dojde k ověření věku pomocí průkazu totožnosti, kdy si kurýr zapíše posledních 5 čísel dokladu do svého systému. Společně s číslem z dokladu totožnosti si kurýr zaznamená i datum narození. Společnost udává, že tento proces je možný i pro zásilky, které jsou doručeny na výdejní místa a proces ověření je stejný. (DPD, n.d.)

Další dopravní společnosti

Další společnosti, která podobné služby poskytují je PPL, která nabízí tzv. Agecheck, kdy dojde k ověření věku osoby, která balíček přebírá. (PPL, 2021) A společnost Messenger, která má také doplňkovou službu Kontrola věku. Avšak v jejich obchodních podmínkách upozorňují na to, že kurýr není povinen provádět kontrolu u všech příjemců, pouze u těch, u kterých se může kurýr subjektivně domnívat, že je příjemce mladší 18 let. (Messenger, 2022)

3 Výzkumná část

3.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumné části diplomové práce bylo zjistit jakým způsobem prodejci alkoholických nápojů ověřují věk nakupujícího a také zda prodejci tabákových výrobků atd. využívají počítačový systém, který jednoznačně ověří věk nakupujícího. Dílčím cílem bylo také zjistit, jaké jsou možnosti dopravy při zadání objednávky a zda dochází ke znovu ověření věku nakupujícího při předání zboží.

Za účelem splnění cílů byly stanoveny následující výzkumné otázky:

1. Do jaké míry a jakým způsobem plní prodejci všechny zákonné povinnosti při prodeji alkoholu a tabákových výrobků na dálku?
2. Jakým způsobem ověřují prodejci věk nakupujícího a jak probíhá elektronické ověření věku?
3. Jaké jsou možnosti dopravy a vyzvednutí objednaného zboží?
4. Jak probíhá ověření věku nakupujícího při předání zboží?

3.2 Metoda sběru dat a výzkumný soubor

Byla provedena kvantitativní studie zaměřená na internetové obchody s nabídkou alkoholických nápojů a tabákových produktů. Data, která byla ve výzkumu použita byla získána z otevřených zdrojů, tedy ze zmíněných internetových e-shopů.

Výzkumným souborem byly internetové stránky s nabídkou alkoholických a tabákových výrobků. Vyhledávání e-shopů proběhlo v prostředí běžného internetu. Jednalo se tedy o obchody snadno dostupné běžnému uživateli internetu. Bylo nutné stanovit internetový vyhledávač, kde budou data sbírána. Podle Statista (2024) byl nejvyužívanějším vyhledávačem v České republice mezi roky 2015 až 2024 vyhledávač Google, na druhém místě potom vyhledávač Seznam. Pro účely tohoto výzkumu byl tedy využit vyhledávač Google.

Aby bylo možné identifikovat co největší množství e-shopů s nabídkou alkoholických nápojů a tabákových produktů, byl zvolen algoritmus, který identifikuje co největší množství e-shopů s touto nabídkou a zároveň omezí vyhledávání irelevantních stránek. Takovými stránkami mohou být sociální sítě, diskuzní fóra, blogy, atd. Byly tedy zvoleny dva řetězce

pro vyhledání relevantních stránek. První z nich byl zaměřený na alkohol: koupit „alkohol“ OR „alkoholický nápoj.“ Druhý řetězec, zaměřený na tabákové výrobky byl určen jako: koupit „tabákové výrobky“ OR „tabák.“ Jednotlivé e-shopy, které byly vyhledávačem při daném searchi nabídnuty, byly procházeny, dokud nebylo identifikováno 30 relevantních internetových obchodů, které nabízely alkoholické nápoje a 30 relevantních internetových e-shopů s nabídkou tabákových výrobků.

Po vyhledání pomocí zmíněných řetězců bylo nutné určit, jaké charakteristiky v rámci jednotlivých e-shopů budou sledovány. V souvislosti s výzkumnými otázkami byly vždy sledovány následující informace, podle kterých byl internetový obchod následně popsán. Pro e-shopy s nabídkou alkoholických nápojů a tabákových výrobků byly sledovány tyto charakteristiky:

1. jakým způsobem proběhlo upozornění na věkový limit při vstupu do e-shopu,
2. zda byl zjevným a viditelným způsobem nakupující obeznámen se zákazem prodeje osobám mladším 18 let,
3. zda prodejce uvedl své jméno, adresu sídla a identifikační číslo osoby v místě prodeje,
4. jaké jsou možnosti dopravy produktů.

Druhá částí výzkumu se zabývala procesem objednávání zboží na těchto e-shopech. Objednávky byly vytvořeny ve všech e-shopech, aby bylo možné tento proces popsat, samotné nákupy ale pouze v 10 z nich. Bylo tedy provedeno celkem 10 kontrolních nákupů. 5 z nich bylo provedeno na e-shopech s nabídkou alkoholických nápojů a 5 s nabídkou tabákových výrobků. Byly objednány malé lahve vína o objemu 0,2 L, jelikož se o obvykle jednalo o nejlevnější produkty dostupné na e-shopu. Z obchodů s nabídkou tabákových výrobků byly objednány tabáky do vodních dýmek, jelikož se obvykle, podobně jako u předchozích nákupů, jednalo o nejlevnější produkty, které e-shop nabízel. E-shopy, na kterých byly objednávky uskutečněny byly vybrány ze seznamu analyzovaných internetových obchodů z předchozí části výzkumu. Výběr byl náhodný a uskutečněn s pomocí generátoru náhodných čísel. Nákupy byly udělány formou mystery shoppingu, tedy jako kdyby nezletilý nakupující předstíral, že mu je nad 18 let. V případech, kdy bylo nutné uvést údaje z občanského průkazu, byly použity údaje autorky výzkumu, jako by nezletilý měl k dispozici průkaz zletilé osoby. Jako druh dopravy byla zvolena výdejní místa,

a když to e-shop umožňoval, výdejní boxy, tedy doprava, u které se nepředpokládá další ověření věku. Zboží bylo poté vyzvednuto autorkou výzkumu.

V procesu objednávky a nákupu byly sledovány následující skutečnosti:

1. způsob provedení kontroly věku při nákupu,
2. způsob provedení identifikace nakupující osoby a zda bylo možné tuto identifikaci obejít,
3. zda došlo k ověření nakupující osoby a kontrole věku při doručení,
4. jakým způsobem byla provedena kontrola věku při převzetí.

3.3 Metoda analýzy dat

Byla provedena deskriptivní analýza dat o zadání objednávky a převzetí zásilky podle výše zmíněných charakteristik. Tento druh analýzy umožňuje zaměřeni pouze na určité aspekty předmětu zkoumání, tyto aspekty nějakým způsobem vymezujeme nebo izolujeme, díky čemuž je možné je bez jiných rušivých faktorů detailně pozorovat. (Ochrana, 2019) Obvykle se tato analýza používá pro práci s daty, která jsou již k dispozici, popřípadě je možné je sebrat během jednoho setkání nebo jedné příležitosti. Získaná data jsou poté popisována a interpretována. (Aggarwal & Ranganathan, 2019)

Charakteristiky jednotlivých internetových obchodů byly zaznamenány do tabulky MS Excel. Před samotnou analýzou byla data ještě jednou zkontrolována, aby bylo jisté, že nedošlo k zaznamenání jednoho e-shopu dvakrát. Souhrnné výsledky e-shopů s nabídkou alkoholických nápojů a e-shopů s tabákovými výrobky byly popsány podle již zmíněných, vybraných charakteristik.

3.4 Etická klauzule

Subjekty výzkumu byly e-shop s nabídkou alkoholu a e-shop s nabídkou tabákových výrobků, nikoliv fyzické osoby. Jelikož se jednalo o analýzu veřejně dostupných dat a ověření dodržování zákonných povinností, není potřeba (a bylo by kontraproduktivní) zkoumané subjekty, tedy e-shopy, obeznamovat, že jsou předmětem výzkumu typu mystery shopping.

Práce byla schválena Etickou komisí Kliniky adiktologie (viz. Přílohy).

3.5 Výsledky – první část výzkumu – charakteristiky e-shopů

3.5.1 E-shopy s nabídkou alkoholických nápojů

Pro lepší orientaci v Tabulce 1 - Souhrnné výsledky e-shopů s alkoholickými nápoji byly využity zkratky některých pojmů.

1. charakteristika – jakým způsobem proběhlo upozornění na věkový limit při vstupu do e-shopu
VS – Vyskakovací okno
2. charakteristika – zda byl zjevným a viditelným způsobem nakupující obeznámen se zákazem prodeje osobám mladším 18 let
3. charakteristika – zda prodejce uvedl své, jméno, adresu sídla a identifikační číslo osoby v místě prodeje
4. charakteristika – jaké jsou možnosti dopravy produktů
P – osobní vyzvednutí na prodejně
A – doručení na adresu
V – doručení na výdejní místo

Tabulka 1 - Souhrnné výsledky e-shopů s alkoholickými nápoji

číslo e-shopu	Název e-shopu	1.	2.	3.	4.		
					P	A	V
1.	Topalkohol.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
2.	Alkohol.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
3.	Alkohol-shop.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
4.	Winehouse.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
5.	Alza.cz	VS	NE	ANO	✓	✓	✓
6.	Svetnapoju.cz	VS	NE	ANO		✓	✓
7.	Alkoholhk.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
8.	Alkoholeshop.cz	VS	ANO	ANO		✓	✓
9.	Adrinks.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	
10.	Eshop.interdrinks.cz	VS	ANO	ANO		✓	✓
11.	Party24.cz	VS	ANO	ANO		✓	
12.	Jencikadcery.cz	VS	NE	ANO	✓	✓	✓
13.	Alkoholclub.cz	VS	ANO	ANO		✓	✓
14.	Warehouse1.cz	VS	NE	ANO	✓	✓	✓
15.	Superalko.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
16.	Doutniky-rb.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
17.	Japafoods.cz	VS	NE	ANO	✓	✓	✓
18.	Eshop.qualitydrinks.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	
19.	Jezkovyoci.eu	X	NE	ANO	✓	✓	✓
20.	Bottlesandstories.cz	VS	ANO	ANO		✓	✓
21.	Flora-kvetiny.cz	X	NE	ANO	✓	✓	
22.	Destilerka.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
23.	Metelka.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	
24.	Drinkito.cz	VS	ANO	ANO		✓	✓
25.	Excaliburshop.com	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
26.	Global-wines.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
27.	Spiritsoriginal.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
28.	Vinisto.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
29.	Jaso.cz	VS	NE	ANO	✓	✓	
30.	Mydrinks.cz	X	ANO	ANO	✓	✓	✓

1. jakým způsobem proběhlo upozornění na věkový limit při vstupu do e-shopu

Tabulka 2 – Alkohol – způsob upozornění na věkový limit při vstupu

Způsob upozornění	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Nutnost „odkliknout“	27	90 %
Zadání věku atd.	0	0 %
Věkový limit společně s cookies	9	30 %
Žádným	3	10 %

Ze souboru 30 e-shopů jich 27 upozorňuje na věkový limit při vstupu do obchodu. Obvykle formou vyskakovací okna, které se nakupujícímu zobrazí hned při vstupu na webovou stránku.

To co, nakupující vidí na těchto vyskakovacích oknech se velmi liší podle jednotlivých e-shopů. Hlavní informací bývá, že stránky nabízí alkoholické nápoje, na které se vztahuje věkové omezení. Prodejci se tedy svých nakupujících, různými formami ptají, zda již dosáhli věku 18 let. Obvykle obchody používají fráze jako: „Potvrzují, že mi bylo 18 let.“ (e-shop č. 12), ale oznámení mohou mít i delší znění: „Kliknutím na tlačítko „ANO“ prohlašuji: jsem dospělý, starší 18-ti let. Nepřipustím, aby kde zde uvedeným datům přistupoval kdokoli nezpůsobilý či nezletilý.“ (e-shop č. 23)

Všechny e-shopy vyžadují od svých nakupujících pouhé „odkliknutí“ tohoto upozornění. Nakupující obvykle mohou zvolit možnost „Souhlasím“ nebo „Odejít“

(viz. Obrázek 1), v některých případech mají pouze možnost zakliknout „Ano“ (viz. Obrázek 2) nebo „Potvrzuji.“

Obrázek 1 – Alkohol – upozornění na věkový limit - č. 1 - Topalkohol.cz

Obrázek 2 – Alkohol – upozornění na věkový limit - č. 23 - Metelka.cz

Žádný z e-shopů nevyžaduje po svých nakupujících jiný aktivní krok pro vstup na jejich stránky. Mohlo by se jednat o vepsání data narození nebo výběr roku narození z nabídky, ovšem toto není možné pozorovat ani u jednoho z analyzovaných e-shopů.

Třetina e-shopů, která tato vyskakovací okna využívá pro upozornění na věkový limit, spojuje toto upozornění společně s upozorněním ohledně Souborů cookies. Nakupující tedy potvrzuje dvě věci najednou, bez možnosti jednu z nich odmítnout. Příkladem může být e-shop č. 20 – Bottles&stories.cz, jehož upozornění je formulováno takto: „Vstupujete na stránky s alkoholem. Kliknutím na pokračování potvrzujete, že vám bylo 18 let a souhlasíte s používáním cookies na našem webu.“

Tři e-shopy na věkový limit žádným způsobem neupozorňují. Jedná se o e-shopy č. 19 – Jezkovyoci.eu, č. 21 – Flora-kvetiny.cz a č. 30 – Mydrinks.cz. Je nutné podotknout, že dva z těchto e-shopů se nespecializují na prodej alkoholických nápojů. E-shop č. 19 se specializuje na prodej dárkových předmětů nejrůznějšího

druhu, ovšem v nabídce mají i „Luxusní dárkové láhve s alkoholem.“ V rámci jejich obchodu je tedy možné zakoupit alkohol, avšak obchod žádným způsobem nakupující při vstupu neupozorňuje na věkový limit. Druhým obchodem, který na věkový limit při vstupu neupozornil je e-shop č. 21 – Flora-kvetiny.cz. Podobně jako předchozí e-shop se nespecializuje na prodej alkoholu, ale na dovoz květin. Nabízí ale „Dárky ke kyticím,“ kde je možné jako dárkový předmět vybrat několik druhů alkoholických nápojů. Příkladem obchodu, který není primárně zaměřen na prodej alkoholu můžeme považovat e-shop č. 17 – Japafoods.cz, který jak název napovídá poskytuje Japonské produkty, hlavně různé druhy jídla nebo dárkových předmětů. V jejich nabídce, ale můžeme najít i alkoholické nápoje. Tato stránka na rozdíl od dvou předchozích své nakupující na věkový limit při vstupu do e-shopu upozorňuje. Třetím a posledním obchodem, který žádným způsobem neověřuje věk nakupujících je e-shop č. 30 – Mydrinks.cz, který na rozdíl od předchozích e-shopů má svou nabídku složenou téměř pouze z alkoholických nápojů, přesto ale věk nakupujících nijak neověřuje.

2. zda byl zjevným a viditelným způsobem nakupující obeznámen se zákazem prodeje osobám mladším 18 let

Tabulka 3 – Alkohol – zjevné a viditelné obeznámení o zákazu prodeje osobám mladším 18 let

Zjevné a viditelné obeznámení se zákazem	Počet e-shopů	Počet e-shopů s procentech
Ano	22	73 %
Ne	8	27 %

Před analýzou těchto výsledků je důležité určit co přesně znamená „zjevným způsobem.“ Jedná se o neurčitý právní pojem, ale pro potřeby této práce budeme pracovat s definicí, že se zákaz musí jevit zjevně běžnému člověku bez další nutnosti vyhledávání této informace. Z 30 analyzovaných e-shopů 73 % tedy 22 obchodů, tuto povinnost splnilo. Dva z těchto e-shopů tuto povinnost splnily, tím, že upozornění umístily hned na vyskakovací okno, které se nakupujícím zobrazí při vstupu do e-shopu. Konkrétně se jednalo o obchody č. 1 – TopAlkohol.cz a č. 7 – Alkoholhk.cz. E-shop č. 7 zvolil jasnější znění upozornění než e-shop č. 1, jehož znění znělo takto: „Alkoholové výrobky prodáváme pouze osobám starších 18 let“ (viz. Obrázek 1). Kdežto znění zákazu e-shopu č. 7 znělo: „Prohlašuji, že jsem starší

18-ti let a uvědomuji si, že je zákaz prodeje alkoholických nápojů osobám mladším 18 let.“

U zbylých 20 obchodů bylo možné upozornění se zákazem prodeje najít na webové stránce. 15 z těchto e-shopů uvedlo zákaz v zápatí stránky společně s dalšími informacemi o webových stránkách. Dalších 5 mělo nápis na boku webové stránky, obvykle uprostřed. Znění těchto upozornění bylo ve většině případů klasické například: „Zákaz prodeje alkoholu osobám mladším 18 let“ nebo „Zákaz prodeje alkoholických nápojů osobám mladším 18 let.“

Osm internetových obchodů toto upozornění na hlavní stránce neuvedlo. U poloviny z nich bylo možné informaci o věkovém omezení prodeje najít v obchodních podmínkách, avšak toto není možné považovat jako zjevný a viditelný způsob obeznámení se zákazem. U 4 e-shopů nebylo možné toto upozornění najít nikde. Konkrétně se jednalo o e-shopy č. 12 – Jencikadcery.cz, č. 17 – Japafoods.cz, č. 19 – Jezkovyoci.eu a č. 21 – Flora-kvetiny.cz. E-shopy č. 12 a 17 mají alespoň vyskakovací okno, pro ověření věku zákazníků, ale e-shopy č. 19 a 21 nekontrolují věk žádným způsobem. Samozřejmě ale nemůžeme přítomnost vyskakovacího okna s otázkou na věk považovat za dostatečné upozornění o věkovém omezení prodeje alkoholu.

3. zda prodejce uvedl své jméno, adresu sídla a identifikační číslo osoby v místě prodeje

Tabulka 4 – Alkohol – uvedení jména, adresy sídla a identifikačního čísla osoby v místě prodeje

Uvedení informací	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
V sekci kontakty	14	47 %
V obchodních podmínkách	12	40 %
Jiné umístění	4	13 %

Všechny analyzované e-shopy uvedly tyto informace na svých webových stránkách. U 47 %, tedy u 14 e-shopů můžeme tato data najít v sekci kontakty. Často jsou vedeny jako fakturační údaje. 40 % e-shopů má tyto informace napsané ve svých obchodních podmínkách, obvykle hned na začátku dokumentu. Dva obchody mají tyto informace už na hlavní stránce, konkrétně se jedná o e-shop č. 10 – Adrinks.cz a č. 18 – Eshop.qualitydrinks.cz. Poslední dvě webové stránky mají své jméno,

adresu sídla a identifikační číslo v sekci „Základní informace“ (e-shop č. 5 – Alza.cz) a „O nás“ (e-shop č. 16 – Doutníky-rb.cz)

4. jaké jsou možnosti dopravy produktů

Tabulka 5 - Alkohol – možnosti dopravy

Druh dopravy	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Na prodejnu	23	77 %
Na adresu	30	100 %
Do výdejního místa	24	80 %

Tabulka 6 - Alkohol – dopravní společnosti

Dopravní společnost	Doručení na adresu		Doručení do výdejního místa	
	Počet e-shopů	Počet e-shopů v %	Počet e-shopů	Počet e-shopů v %
Česká pošta + Balíkovna	5	17 %	6	20 %
DPD	11	37 %	3	10 %
GLS	2	7 %	2	7 %
Messenger	12	40 %	0	0 %
PPL	1	3 %	2	7 %
TopTrans	3	10 %	0	0 %
WE DO	5	17 %	5	17 %
Zásilkovna	8	27 %	20	67 %

Všech 30 e-shopů poskytuje možnost dopravy na adresu. Nejčastější dopravní společností, kterou obchodníci využívají pro dopravu na adresu je Messenger. Dopravu touto společností nabízí téměř polovina e-shopů, přesněji 40 % tedy 12 obchodů. Druhou nejčastěji využívanou společností je DPD, kterou poskytuje 11 e-shopů, tedy 36 %. Služby doručení na adresu od společnosti Zásilkovna nabízí 8 internetových obchodů. Českou poštu s možností doručení balíčku „do ruky“ a společnost WE|DO poskytuje po pěti e-shopech. Další možnosti dopravy jsou společnost TopTrans, kterou nabízí 3 obchody, GLS nabízené 2 obchody a poté jiné kurýrní služby, které nebyly dále specifikovány, o jaké přesně se jedná. Internetové obchody někdy nabízí i vlastní kurýrní služby a to v 6 případech.

Nakupující si mohou zboží vyzvednout i na prodejních obchodu. Tuto možnost nabízí 23 obchodů, tedy necelých 77 %.

24 e-shopů – 80 % nabízí možnost vyzvednutí na nějakém výdejním místě. Z těchto 24 obchodů 20 z nich nabízí služby společnosti Zásilkovna. Jak už bylo zmíněno v teoretické části práce, Zásilkovna nabízí e-shopům možnost zakázat výběr tzv. Z-boxů, protože u nich není možné ověření věku. 14 e-shopů tuto možnost využila. U dalších 6 je možné si balíček vyzvednout bez další kontroly věku, tedy v Z-boxu.

Ze zmíněných 24 e-shopů jich 13 nabízí vyzvednutí na odběrovém místě v rámci nějaké další dopravní společnosti. Nejčastěji je možné využít službu WE|DO, kterou nabízí 5 e-shopů. Ve všech 5 případech není možné využít dopravu do boxu. Dále je nabízena Česká pošta a jejich „balík na poštu.“ V případě této možnosti, jak už název napovídá je možné balíček odeslat na jednu z poboček České pošty, kde bude možné ověřit věk nakupujících. Společnost DPD nabízí odeslání do boxu, ale pouze jeden ze tří e-shopů, které tuto společnost nabízí umožňují vyzvednutí v boxech. Dalšími nabízenými dopravními společnostmi jsou Balíkovna, PPL a GLS, které nabízí vždy 2 e-shopy a všechny nabízí dopravu do boxů.

Dva e-shopy, konkrétně e-shopy č. 2 – Alkohol.cz a č. 22 – Destilerka.cz neumožňují svým zákazníkům využít Z-boxy, ale tento zákaz je možné obejít, protože boxy dalších společností jako DPD nebo Balíkovna omezené nejsou.

3.5.2 E-shopy s nabídkou tabákových výrobků

Pro lepší orientaci v Tabulce 6 – Souhrnné výsledky e-shopů s nabídkou tabákových výrobků byly použity zkratky některých pojmů:

1. charakteristika – jakým způsobem proběhlo upozornění na věkový limit při vstupu do e-shopu
VS – vyskakovací okno
2. charakteristika – zda byl zjevným a viditelným způsobem nakupující obeznámen se zákazem prodeje osobám mladším 18 let
3. charakteristika – zda prodejce uvedl své jméno, adresu sídla a identifikační číslo osoby v místě prodeje
4. charakteristika – jaké jsou možnosti dopravy produktů
P – osobní vyzvednutí na prodejně
A – doručení na adresu
V – doručení na výdejní místo

Tabulka 7 - Souhrnné výsledky e-shopů s nabídkou tabákových výrobků

Číslo e-shopu	Název e-shopu	1. otázka	2. otázka	3. otázka	4. otázka		
					P	A	V
1.	DonPealo.cz	X	ANO	ANO	✓		
2.	Etabak.com	VS	NE	ANO	✓	✓	✓
3.	Tabaky.com	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
4.	Hodnedobratrafika.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
5.	Dobra-trafika.com	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
6.	Svtdoutniku.com	X	ANO	ANO	✓	✓	✓
7.	Etrafika.cz	VS	NE	ANO	✓	✓	✓
8.	Mixvape.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
9.	Vseprokoureni.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
10.	Dymky-online.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
11.	Shisharium.cz	X	ANO	ANO	✓	✓	✓
12.	Shanti.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
13.	Kurackyraj.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
14.	Košík.cz	X	NE	ANO		✓	
15.	Czechpods.cz	ZV	ANO	ANO		✓	✓
16.	Myhookah.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
17.	Nordiction.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
18.	Svtdymek.cz	X	NE	ANO	✓	✓	✓
19.	Doutniky-rb.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
20.	Doutnikydymky.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
21.	Ceskatrafika.eu	VS	NE	ANO	✓	✓	✓
22.	Vodnidymkytabaky.cz	VS	ANO	ANO		✓	✓
23.	Ploom.cz	VS	NE	ANO		✓	
24.	Dymka-doutniky.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
25.	Fajncigarety.cz	VS	ANO	ANO		✓	✓
26.	Oriental.cz	VS	ANO	ANO	✓	✓	✓
27.	Dymky-tabak-doutniky.cz	X	ANO	ANO	✓	✓	✓
28.	Batstore.cz	ZV	ANO	ANO		✓	
29.	Ejuice.cz	X	ANO	ANO	✓	✓	✓
30.	Vaping.cz	X	ANO	ANO	✓	✓	✓

1. jakým způsobem proběhlo upozornění na věkový limit při vstupu do e-shopu

Tabulka 8 - Tabákové výrobky – způsob upozornění na věkový limit při vstupu

Způsob upozornění	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Nutnost „odkliknout“	20	67 %
Zadání věku atd.	2	7 %
Věkový limit společně s cookies	1	3 %
Žádným	8	26 %

Většina e-shopů nějakým způsobem upozorňuje na věkový limit při vstupu do e-shopu, konkrétně se jedná o 22 obchodů, tedy 73 %. Nejčastějším způsobem, kterým na tento věkový limit upozorňuje je vyskakovací okno s potvrzením, že nakupujícímu je více než 18 let. Tento způsob využívá 20 internetových obchodů. Obvyklé znění tohoto upozornění je: *„Prohlašuji, že jsem starší 18 let a jsem si vědom(a) že tyto stránky obsahují informace o tabákových výrobcích a kuřáckých pomůckách“* (e-shop č. 22). Po nakupujících se poté vyžaduje, aby toto upozornění „odklikli“ tlačítkem „Ano, jsem starší 18 let“ nebo „Nejsme starší 18 let.“ Další obchody, které využívají tento druh upozornění mají obdobný způsob „odkliknutí“ například tlačítka „Souhlasím“ a „Odejít“ (e-shop č. 17).

Dva e-shopy mají toto upozornění spojené i s nutností zadání roku narození. Konkrétně se jedná o e-shopy č. 15 -Czechpods.cz (viz. Obrázek 3) a č. 28 – Batstore.cz. Nakupující musí vybrat svůj rok narození z nabídky a až poté je jim umožněn vstup do obchodu.

Obrázek 3 – Tabákové výrobky – upozornění na věkový limit – č. 15 – Czechpods.cz

PŘED VSTUPEM DO E-SHOPU POTVRŤTE, ŽE JSTE STARŠÍ 18 LET.

Tato webová stránka je určena výhradně dospělým uživatelům, která obsahuje informace o nikotinových sáčkích, tabákových a CBD výrobcích, elektronických cigaretách a náhradních náplní do nich.

Zadejte rok svého narození:

2020 ▾

VSTOUPIT

Společně s upozorněním na věkový limit někteří prodejci upozorňují i na další relevantní informace. Jednou z nich je nutnost ověření věku, které proběhne před objednáním zboží. Celkově se jedná o 5 e-shopů. Jde o e-shopy č. 3 – Tabaky.com (viz. Obrázek 4), č. 4 – Hodnedobratrafika.cz, č. 5 – Dobra-trafika.com, č. 10 – Dymky-online.cz a č. 12- Shanti.cz.

Třetina obchodů také rovnou upozorňuje na zákaz prodeje tabákových výrobků osobám mladším 18 let.

S tím souvisí i to, že 8 e-shopů uvádí na těchto vyskakovacích oknech i relevantní zákon, podle kterého je prodej věkově omezen a podle kterého je nutné ověřit věk nakupujících. Příkladem je e-shop č. 3 – Tabaky.com (viz. Obrázek 4)

Obrázek 4 – Tabákové výrobky – upozornění na věkový limit – č. 3 – Tabaky.com

Upozornění

Chystáte se vstoupit na stránky obsahující informace o tabákových výrobcích a produktech, jejichž prodej podléhá omezení podle zákona č. 65/2017 Sb. o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek.

Váš věk bude ověřen prostřednictvím **bankovní identity**, systémem online identity **MojeID** nebo systémy strojového zpracování a kontroly dokladů totožnosti, které zajišťuje **adulto.cz**.

Již bylo 18 let a chci vstoupit.

SOUHLASÍM ODEJÍT

Na rozdíl od e-shopů s nabídkou alkoholických nápojů pouze jeden obchod s nabídkou tabákových výrobků měl vyskakovací okno s věkovým limitem spojené i s upozorněním Souborů cookies. Jednalo se o e-shop č. 21 – Ceskatrafika.eu.

Osm internetových obchodů na věkový limit při vstupu žádným způsobem neupozorňují.

2. zda byl zjevným a viditelným způsobem nakupující obeznámen se zákazem prodeje osobám mladším 18 let

Tabulka 9 - Tabákové výrobky – zjevné a viditelné obeznámení o zákazu prodeje osobám mladším 18 let

Zjevné a viditelné obeznámení se zákazem	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Ano	23	77 %
Ne	7	23 %

23, tedy 77 %, internetových obchodů své zákazníky upozorňuje na zákaz prodeje osobám mladším 18 let zjevným a viditelným způsobem. Některé z nich uvádí tento zákaz už ve vyskakovacím okně, které se nakupujícím zobrazí při vstupu do e-shopu, jiné až poté na své hlavní stránce. 10 e-shopů poukazuje na zákaz už na vyskakovacím okně, z toho 3 mají tento zákaz poté i na hlavní stránce jejich obchodu. Dalších 7 má tento zákaz pouze na vyskakovacím okně a na hlavní stránce už poté ne. E-shop č. 16 – Myhookah.cz informuje své zákazníky o tomto zákazu na vyskakovacím okně, ovšem poté už tento zákaz není možné najít nikde na hlavní stránce obchodu ani v obchodních podmínkách. 13 e-shopů má tento zákaz pouze na hlavní stránce, ale to je možné pokládat za zjevný a viditelný způsob, jak nakupující o zákazu obeznámit. Obvykle se tento zákaz nachází dole v zápatí webové stránky.

Sedm internetových obchodů, tedy 23 %, své nakupující o tomto zákazu zjevným a viditelným způsobem neobeznamuje. U všech těchto obchodů je možné zákaz najít až v jejich obchodních podmínkách.

3. zda prodejce uvedl své jméno, adresu sídla a identifikační číslo osoby v místě prodeje

Tabulka 10 – Tabákové výrobky – uvedení jména, adresy sídla a identifikačního čísla osoby v místě prodeje

Uvedení informací	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
V sekci kontakty	19	63 %
V obchodních podmínkách	10	33 %
Jiné umístění	1	4 %

Všechny e-shopy s nabídkou tabákových produktů uvedly všechny své potřebné údaje na svých webových stránkách. Nejčastěji je možné najít tyto informace v sekci „Kontakty,“ kde je uvedlo 63 % ochodů, tedy 19. V obchodních podmínkách bylo možné najít jméno, adresu sídla a identifikační číslo prodejce u 10 e-shopů. Obvykle byly tyto informace hned na začátku dokumentu. Jeden e-shop, konkrétně e-shop č. 19 – Doutniky-rb.cz má tyto informace uvedené v sekci „O nás.“

4. jaké jsou možnosti dopravy produktů

Tabulka 11 - Tabákové výrobky – možnosti dopravy

Druh dopravy	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Na prodejnu	24	80 %
Na adresu	29	97 %
Do výdejního místa	26	87 %

Tabulka 12 - Tabákové výrobky – dopravní společnosti

Dopravní společnost	Doručení na adresu		Doručení do výdejního místa	
	Počet e-shopů	Počet e-shopů v %	Počet e-shopů	Počet e-shopů v %
Česká pošta + Balíkovna	17	57 %	14	47 %
DPD	12	40 %	3	10 %
GLS	2	7 %	3	10 %
PPL	14	47 %	12	40 %
WE DO	2	7 %	2	7 %
Zásilkovna	11	37 %	22	73 %

Většina e-shopů nabízí velké množství možností, jak si nechat zboží doručit. Výjimkou jsou 4 e-shopy, které nabízí pouze omezené množství možností. Jedná se o e-shop č. 1, který upozorňuje své zákazníky na to, že zboží s věkovým omezením lze vyzvednout pouze na jejich prodejnách. Druhým obchodem je e-shop č. 14 – Košík.cz, který zboží pouze dováží na adresu svou vlastní kurýrní službou. Třetím je obchod Ploom.cz č. 23. Tato značka dováží své zboží pouze společností DPD a pouze na adresu nakupujícího. Posledním obchodem s pouze omezenou nabídkou dopravy je e-shop č. 28 – Batstore.cz, který podobně jako předchozí e-shop nabízí pouze dopravu na adresu společností DPD.

Nakoupené zboží si zákazníci mohou vyzvednout na prodejně 80 %, tedy 24 e-shopů. Obchody, u kterých tento druh dopravy není možný jsou již zmiňované e-shopy č. 14, č. 23 a č. 28. Dalšími třemi jsou e-shopy č. 15 – Czechpods.cz, č. 22 – Vodnidymkytabaky.cz a č. 25 – Fajncigarety.cz.

Možnost dopravy na zvolenou adresu nabízí 29 e-shopů. Jediný, který tuto možnost nenabízí je e-shop č. 1 a jediný e-shop s vlastní kurýrní službou je e-shop č. 14 – Košík.cz. Všechny ostatní obchody nabízí dovážku zásilek na adresu, a to obvykle několika různými společnostmi. Množství obchodů nabízející dané dopravní společnosti je zaznamenané v Tabulce 12.

Při doručení na výdejní místa mají nakupující obvykle také několik možností, jaké dopravní společnosti zvolit a mají i možnost si vybrat, zda bude jejich zásilka doručena na klasické výdejní místo nebo do výdejního boxu. Některé dopravní společnosti umožňují e-shopům zakázat možnost volit výdejní boxy z důvodu nemožnosti provedení kontroly věku při převzetí. Jedná se o společnost Zásilkovna a PPL. Dopravu Zásilkovnou nabízí 22 e-shopů a z toho přesně polovina možnost neumožnovat výběr výdejních boxů využila. PPL využívá 12 obchodů a pouze jeden z nich výběr boxů neumožňuje. U ostatních dopravních společností, pokud výdejní boxy nabízí, bylo možné si dopravu do výdejního boxu zvolit.

Jelikož velké množství e-shopů nabízí několik druhů společností pro dopravu zásilek do výdejních míst a boxů, je možné zákaz boxů jedné dopravní společnosti obejít tím, že nakupující využije box jiné společnosti, která to umožňuje. Konkrétně toto můžeme vidět u e-shopů č. 7 – Etrafika.cz, která má zakázanou volbu boxů u

společnosti Zásilkovna, ale je možná u společnosti DPD. Dalším příkladem je e-shop č. 8 – Mixvape.cz, kdy je stejně jako u předchozího e-shopu znemožněno vybírat Z-boxy, ale je možné si vybrat box u společnosti PPL nebo Balíkovna. Dalšími příklady jsou e-shopy č. 17 – Nordiction.cz, č. 18 – Svetdymek.cz nebo č. 25 – Fajncigarety.cz

3.6 Výsledky – druhá část výzkumu – proces objednání a dodání zboží

3.6.1 E-shopy s nabídkou alkoholických nápojů

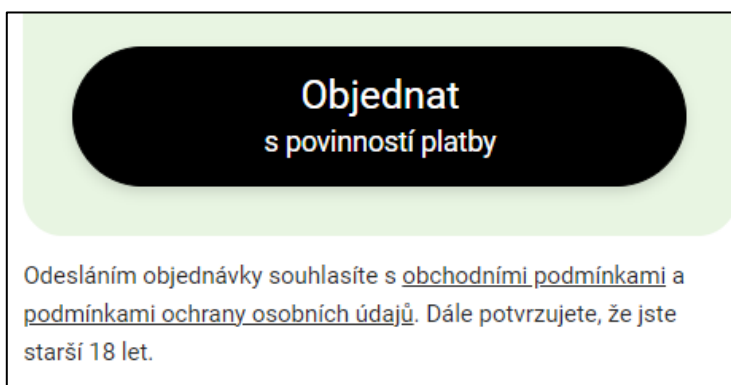
1. způsob provedení kontroly věku při nákupu

Tabulka 13 – Alkohol – způsob kontroly věku při nákupu

Způsob kontroly	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Čestné prohlášení	12	40 %
Kontrola neproběhla	18	60 %

Způsob provedení kontroly věku při nákupu alkoholických nápojů není v legislativě přesně definován. Prodejci jsou pouze povinni se ujistit, že se jejich zboží nedostane k nezletilému nakupujícímu. Pro kontrolu věku používají tito prodejci nejčastěji čestné prohlášení o plnoletosti. Tímto způsobem věk kontroluje 12 e-shopů. Obvykle je nutné zaškrtnout toto prohlášení, aby bylo možné objednávku dokončit. Znění těchto prohlášení je ve většině případů standartní: „Potvrzuji, že mi je více než 18 let.“ (e-shop č. 4 – Winehouse.cz), nebo nějaká obdoba této fráze. Některé e-shopy toto prohlášení také spojují se souhlasem s obchodními podmínkami, jako například e-shop č. 1 – Topalkohol.cz: „Prohlašuji, že mi je 18 a více let a souhlasím s obchodními podmínkami.“

Ve 3 případech je toto prohlášení automatické při zadání objednávky a není nutné zaškrťování. Konkrétně se jedná o e-shopy č. 9 – Adrinks.cz, č. 15 – Superalko.cz (viz. Obrázek 5) a č. 27 – Spiritsoriginal.cz.

Ostatních 18 e-shopů věk žádným způsobem při nákupu nekontroluje. Nakupující pouze v některých případech zaškrťávají, že souhlasí s obchodními podmínkami. U některých e-shopů je tento souhlas automatický při potvrzení objednávky.

2. způsob provedení identifikace nakupující osoby a bylo možné tuto identifikaci obejít

Jak už vyplývá z předchozí otázky, kontrola věku probíhá pouze u nákupu na několika internetových obchodech a jedná se pouze o zaškrtnutí čestného prohlášení o věku nakupujících. Provedení identifikace nakupující osoby tedy neproběhlo při nákupu ani v jednom z analyzovaných e-shopů. Jelikož k identifikaci nedošlo, bylo by velmi jednoduché pro nezletilé nakupující si alkoholické nápoje objednat.

3.6.2 E-shopy s nabídkou tabákových výrobků

1. způsob provedení kontroly věku při nákupu

Tabulka 14 - Tabákové výrobky – způsob kontroly věku při nákupu

Způsob kontroly	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Adulto.cz	17	57 %
Ověř18.cz	1	3 %
Kontrola průkazu totožnosti	4	13 %
BankID	1	3 %
Registrace	4	17 %
Zadání věku/roku narození	4	13 %
Kontrola neproběhla	4	10 %

Oproti internetovým obchodům s nabídkou alkoholických nápojů je prodej tabákových výrobků na internetu přesněji stanoven zákonem. Prodejci mají povinnost ověřit věk nakupujících při prodeji počítačovým systémem, který jednoznačně ověří věk nakupujících. Prodejci využívají několik způsobů ověření věku, jak je možné vidět v Tabulce 14, v některých případech i více druhů ověření. Ovšem ne všechny je možné považovat za způsob, který jednoznačně ověří věk nakupujícího.

Více jak polovina e-shopů využívá pro ověření věku nakupujících ověření pomocí třetí strany. Jedná se o obchody, které využívají Adulto.cz a Ověř18.cz. Jak už bylo popsáno v teoretické části práce, tyto programy ověřují věk nakupujících několika způsoby. Jedná se o ověření pomocí MojeID, pomocí BankID a ověřením věku pomocí kontroly průkazu totožnosti. Všechny e-shopy, které tyto programy mají, umožňují ověření věku pomocí všech zmiňovaných způsobů. Jediný obchod, který využívá službu Ověř18.cz je e-shop č. 16 – Myhookah.cz.

Další způsob, kterým je možné jednoznačně ověřit věk nakupujících je pomocí strojové kontroly průkazu totožnosti. Nakupující zašle svůj občanský průkaz, řidičský průkaz nebo pas, kdy zakryje všechny údaje kromě svého jména, datumu narození a druhu dokladu. Systém poté ověří, že osoba je opravdu starší 18 let. Tento způsob využívají 4 e-shopy. Konkrétně se jedná o e-shopy č. 11 – Shisharium.cz, č. 22 – Vodnidymkytabaky.cz, č. 26 – Oriental.cz a č. 29 – Ejuice.cz. E-shop č. 29 nabízí svým zákazníkům ještě kromě tohoto způsobu ověření ještě ověření pomocí BankID.

Pět e-shopů vyžaduje od svých nakupujících registraci před dokončením nákupu, ale pouze u 3 dochází k jednoznačnému ověření identity. Jedná se o e-shopy, které využívají ověření věku pomocí strojové kontroly průkazu totožnosti, konkrétně e-shopy č. 11, č. 22 a č. 29. Zbývající dva obchody jednoznačně neověřují věk, protože vyžadují pouze zadání roku narození – e-shop č. 1 – Donpealo.cz nebo věk nevyžadují vůbec – e-shop č. 23 – Ploom.cz

Další způsob kontroly věku, který ale není jednoznačný je zapsání datumu nebo roku narození. Tento způsob využívají 4 e-shopy. Kromě již zmiňovaného e-shopu č. 1 se dále jedná o e-shopy č. 8 – Mixvape.cz, č. 14 – Košík.cz a č. 25 – Fajncigarety.cz.

Z 30 analyzovaných e-shopů jsou 4, které neověřují věk nakupujících žádným způsobem. I přesto že e-shop č. 19 – Doutníky-rb.cz má v „košíku“ upozornění, že

objednávka obsahuje zboží, u kterého legislativa vyžaduje ověření věku nakupujících ještě před jeho odesláním, k tomuto ověření nedochází.

2. způsob provedení identifikace nakupující osoby a zda bylo možné tuto identifikaci obejít

Tabulka 15 - Tabákové výrobky – způsob identifikace

Způsob identifikace	Počet e-shopů	Počet e-shopů v procentech
Kontrola průkazu totožnosti	22	73 %
BankID	19	63 %
MojeID	18	60 %
Identifikace neproběhla	8	27 %

Nejčastějším způsobem, jakým probíhá identifikace nakupujících je pomocí jejich dokladu totožnosti. Doklad totožnosti je nutné zaslat se zakrytými informacemi, kdy jediné, co musí být viditelné je jméno, datum narození a druh dokladu. Tuto možnost nabízí počítačové systémy Adulto.cz a Ověř18.cz, které využívá více jak polovina analyzovaných e-shopů. Některé další e-shopy, které nevyužívají služby Adulto.cz nebo Ověř18.cz, vyžadují od svých nakupujících, aby průkaz totožnosti zaslali na emailovou adresu nebo zadali na webovou stránku, kde poté dochází ke strojovému ověření zasláního dokladu.

BankID a MojeID je také velmi častý způsob, jakým prodejci identifikují nakupující a jejich věk. Stejně jako ověření podle dokladu totožnosti, nabízí tyto dvě možnosti systém Adulto.cz i Ověř18.cz

8 e-shopů žádným způsobem své nakupující neidentifikuje. Jak bylo popsáno v předchozí otázce, některé e-shopy vyžadují od svých nakupujících pouze zadání jejich datumu narození, ale k žádnému dalšímu ověření věku nebo identifikaci nakupujícího nedochází.

V případě systému Adulto.cz a Ověř18.cz identifikaci obejít možné není. Objednávku není možné uskutečnit, dokud se nezaškrtně ověření věku skrz tyto systémy. I v dalších případech, kdy e-shopy vyžadují jinou formu identifikace nakupujícího, nebylo možné je obejít a k identifikaci muselo dojít, aby bylo možné objednávku uskutečnit. Pro nezletilého, který nakupuje na těchto e-shopech by bylo možné využít občanský průkaz někoho zletilého pro uskutečnění objednávky, ale na

e-shopech, kde je nutná i registrace, se musí jména na průkazu totožnosti a na registraci shodovat. Bylo by pro ně tedy nutné založit si účet na jméno někoho jiného.

3.6.3 Kontrolní nákupy

Jak už bylo popsáno v metodologické části práce, bylo vytvořeno 10 kontrolních nákupů. Z e-shopů s alkoholickými nápoji byly náhodně vybrány tyto e-shopy:

1. Nákup – e-shop č. 6 – Svetnapoju.cz
2. Nákup – e-shop č. 1 – Topalkohol.cz
3. Nákup – e-shop č. 5 – Alza.cz
4. Nákup – e-shop č. 14 – Warehouse.cz
5. Nákup – e-shop č. 24 – Drinkito.cz

Z e-shopů s tabákovými výrobky tyto e-shopy:

6. Nákup – e-shop č. 12 – Shanti.cz
7. Nákup – e-shop č. 7 – Etrafika.cz
8. Nákup – e-shop č. 8 – Svetdymek.cz
9. Nákup – e-shop č. 1 – Donpealo.cz
10. Nákup – e-shop č. 10 – Dymkyonline.cz

3. zda došlo k ověření nakupující osoby a kontrole věku při doručení

Tabulka 16 - Kontrolní nákupy – alkohol – způsob doručení

Číslo nákupu a jméno e-shopu	Způsob doručení
1. e-shop č. 6 – Svetnapoju.cz	Zásilkovna – výdejní box
2. e-shop č. 1 – Topalkohol.cz	Zásilkovna – výdejní místo
3. e-shop č. 5 – Alza.cz	AlzaBox
4. e-shop č. 14 – Warehouse.cz	DPD – výdejní místo
5. e-shop č. 24 – Drinkito.cz	Zásilkovna – výdejní místo

Pokud to e-shop umožňoval, jako způsob dopravy byl zvolen výdejní box. V případě kontrolních nákupů s alkoholickými nápoji byl tento způsob dopravy zvolen dvakrát. Jednalo se doručení do Z-boxu a do AlzaBoxu. Ani u jednoho samozřejmě nedošlo k žádné kontrole věku nebo dalšímu ověřování nakupující osoby.

Pro další dva nákupy byla zvolena výdejní místa dopravní společností Zásilkovna. V obou případech přišlo společně s kódem pro vyzvednutí i upozornění, o nutnosti

předložit občanský průkaz nebo jiný průkaz totožnosti, protože bez něj není možné zásilku předat a kontrola věku skutečně proběhla.

Poslední z těchto objednávek byla doručena na výdejní místo společnosti DPD. K identifikaci osoby nebo k ověření věku nedošlo. Bylo nutné pouze uvést jméno osoby, která zboží objednávala a poté kód pro vyzvednutí.

Tabulka 17 - Kontrolní nákupy – tabákové výrobky – způsob doručení

Číslo nákupu a jméno e-shopu	Způsob doručení
6. e-shop č. 12 – Shanti.cz	Zásilkovna – výdejní místo
7. e-shop č. 7 – Etrafika.cz	Doručení na prodejnu
8. e-shop č. 18 – Svetdymek.cz	Zásilkovna – výdejní místo
9. e-shop č. 1 – Donpealo.cz	Doručení na prodejnu
10. e-shop č. 10 – Dymkyonline.cz	Balíkovna – doručení na poštu

V případě nákupů na e-shopech s nabídkou tabákových výrobků nebylo zvoleno žádné doručení do výdejních boxů. Dvakrát byla zvolena dopravní společnost Zásilkovna a doručení na výdejní místo. V obou případech přišlo upozornění o povinnosti prokázat se průkazem totožnosti, avšak pro vyzvednutí byl potřeba pouze v jednom z těchto výdejních míst. Při vyzvedávání nákupu č. 6 bylo zapotřebí pouze uvést jméno, na které byla objednávka objednána.

Při doručení dopravcem Balíkovna na pobočku České pošty k identifikaci nebo k ověření věku osoby přebírající zásilku nedošlo. Pro vyzvednutí zboží byl zapotřebí pouze předem zasláný kód.

Dva nákupy byly doručeny na prodejny e-shopů. Při vyzvedávání nákupu č. 7 nedošlo k žádnému ověření ani věku ani osoby přebírající zásilku. V případě nákupu č. 9 přišel mail s informací, že je zásilka připravena na prodejně společně s upozorněním: „*Před vyzvednutím rezervace je ze zákona nutné dokončit registraci, k čemuž dojde při osobní návštěvě vybrané prodejny kontrolou Vaší totožnosti a věku.*“ I přes toto upozornění ani k jednomu druhu kontroly nedošlo a zboží bylo vydáno pouze po uvedení jména.

4. jakým způsobem byla provedena kontrola věku při převzetí

Jak už bylo zmíněno u předchozí otázky, kontrola věku proběhla při převzetí pouze tří nákupů. Jednalo se o nákupy č. 2, č. 5 a č. 8, avšak u prvních dvou nákupů se jednalo spíše o formální kontrolu. Zaměstnanci výdejních míst se pouze zeptali na poslední 4 čísla u občanského průkazu. V těchto případech by bylo možné mít čísla pouze zapsaná z průkazu totožnosti někoho jiného, někoho zletilého, protože nebylo nutné doklad ukazovat nebo ho předávat do rukou zaměstnanců. I přesto, že ke kontrole podle smluvních podmínek dopravce došlo, samotná kontrola byla velmi nedůsledná a bylo by jednoduché ji obejít.

Jediná správně provedená kontrola proběhla při vyzvedávání nákupu č. 8. Zaměstnanec výdejního místa si průkaz totožnosti vyžádal, vzal do ruky a čísla z dokladu, nutná pro vydání zásilky opsal sám. Při opisování těchto čísel měl i možnost zkontrolovat, zda jméno osoby, která zboží vyzvedává se shoduje se jménem na které byl nákup uskutečněn.

3.7 Diskuse

3.7.1 Diskuse výzkumných otázek

1. Do jaké míry a jakým způsobem plní prodejci všechny zákonné povinnosti při prodeji alkoholu a tabákových výrobků na dálku?

Prodejci mají při prodeji alkoholických nápojů a tabákových výrobků prostřednictvím prostředku komunikace na dálku několik zákonných povinností, které musí plnit. Mezi tyto povinnosti patří povinnost informovat nakupující o zákazu prodeje osobám mladším 18 let, povinnost uvést své jméno, adresu sídla a identifikační číslo osoby v místě prodeje a samozřejmě povinnost vyloučit prodej osobám mladším 18 let.

Prodejci mají povinnost „*zjevně viditelným textem*“ (zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek), který je přiměřený možnostem prodeje na internetu informovat své nakupující o zákazu prodeje alkoholu a tabákových výrobků osobám mladším 18 let. Celkově je možné konstatovat, že většina prodejců tuto zákonnou povinnost plní dostatečně. 75 %, tedy 45 všech analyzovaných e-shopů s nabídkou alkoholických nápojů a tabákových výrobků o tomto zákazu své zákazníky informuje a to způsobem, jaký je stanoven v zákoně.

Je možné pozorovat rozdíl v tom jakým způsobem je tento zákaz prodejci uveden. E-shopy s alkoholickými nápoji tento zákaz uvádí ve většině případů na samotných webových stránkách, obvykle dole v zápatí stránky. Pouze dva obchody mají toto upozornění uvedené už na vyskakovacím okně, které se nakupujícím zobrazí při vstupu do e-shopu. Oproti tomu 10 e-shopů s nabídkou tabákových výrobků uvádí tento zákaz už při vstupu do obchodu na vyskakovacím okně. Ale samozřejmě i tento druh e-shopů poté uvádí zmíněný zákaz na své hlavní stránce, podobně jako u e-shopů s alkoholickými produkty, obvykle dole na webových stránkách.

Dohromady 15 e-shopů, 25 %, o tomto zákazu neinformuje takovým způsobem, jaký stanovuje zákon. Zákaz u těchto e-shopů je možné najít až v obchodních podmínkách, avšak to není možné považovat za způsob zjevný a viditelný. Čtyři e-shopy s alkoholickými nápoji nemají tento zákaz uvedený nikde, a to ani v obchodních podmínkách.

Velký rozdíl je možné pozorovat ve znění tohoto zákazu. E-shopy s nabídkou alkoholických nápojů informují o tomto zákazu obvykle větou „*Zákaz prodeje alkoholu osobám mladším 18 let*“ nebo obdobou této věty. Kdežto e-shopy s tabákovými produkty, často používají delší oznámení, ve kterém někdy zmiňují i relevantní zákon: „*Zákaz prodeje tabákových výrobků, elektronických cigaret a alkoholu osobám mladších 18-ti let dle zákona č. 65/2017 Sb., o opatřeních o ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky...*“ (e-shop č. 8 – Mixvape.cz).

Další zákonnou povinností, kterou prodejci mají uvádět, je své jméno, adresu sídla a identifikační číslo v místě prodeje. Tuto povinnost plní všichni prodejci alkoholu i tabákových výrobků. Nejčastěji je možné tyto informace najít v Kontaktech, kde jsou v některých případech vedeny jako fakturační údaje. V této sekci webových stránek, uvádí své údaje více jak polovina analyzovaných e-shopů. Dále se obvykle tyto údaje nachází v obchodních podmínkách. V několika případech jsou tyto údaje uváděny v jiných částech e-shopu jako například v sekci O nás nebo v Základních informacích.

Celkově je možné konstatovat, že tyto dvě povinnosti plní prodejci velice dobře. Je několik e-shopů, které o zákazu prodeje neinformují takovým způsobem, jaký stanovuje zákon, ale tři čtvrtiny zákonnou povinnost dodržují. Co se povinnosti

uvádět své údaje týče, tu splňují všechny analyzované e-shopy, tak jak by měly podle zákona.

Poslední zákonnou povinností je zamezit prodej alkoholických nápojů a tabákových produktů nezletilým nakupujícím. Tato povinnost bude popsána v rámci druhé výzkumné otázky.

2. Jakým způsobem ověřují prodejci věk nakupujícího a jak probíhá elektronické ověření věku?

Tato zákonná povinnost se velmi liší v závislosti na tom, o jaké produkty se jedná. V případě e-shopů s nabídkou alkoholických nápojů je zákon méně přísný než v případě e-shopů s tabákovými produkty. Při prodeji alkoholických nápojů není nijak specifikováno, jakým způsobem by mělo ke kontrole věku nakupujícího dojít a způsob ověření je ponechán čistě na rozhodnutí prodejce. Jediná podmínka je, že věk musí být ověřen, aby nedošlo k prodeji osobě mladší 18 let. Kdežto při prodeji tabákových produktů zákon specifikuje, jak by měla kontrola vypadat a zároveň i to, co se za dostatečnou kontrolu nepovažuje. Za dostatečnou kontrolu se považuje počítačový systém, který jednoznačně ověří věk nakupujícího. Nedostatečné kontrola je například pouze čestné prohlášení o zletilosti nakupujícího.

Oba druhy e-shopů využívají vyskakovací okna, která se zobrazí při vstupu do e-shopu buďto pro kontrolu věku nebo pro oznámení, že vstupují na webové stránky s určitým omezením. Téměř všechny e-shopy s nabídkou alkoholických nápojů tato okna využívají. Fungují jako čestná prohlášení o věku nakupujících. Prodejce se zákazníků ptá, zda jsou starší 18 let a oni mají možnost pokračovat do e-shopu nebo z něj odejít. Některé e-shopy s tabákovými výrobky, tato vyskakovací okna také využívají, avšak částečně jiným způsobem. Jak už bylo zmiňováno u předchozí výzkumné otázky prodejci do upozornění na vyskakovacích oknech zahrnují i informace jako je zákaz prodeje nezletilým, relevantní zákon nebo upozornění, že při objednávání dojde k ověření věku nakupujících počítačovým systémem. Tyto informace e-shopy s alkoholem nikdy do svých vyskakovacích oken nezahrnují.

Obchody s alkoholem v některých případech spojují toto vyskakovací okno a s ním spojené čestné prohlášení s oznámením o Souborech cookies. Pro nakupujícího tedy není možné souhlasit pouze s jedním oznámením. Oproti tomu v případě e-shopů s tabákovými produkty tento způsob zvolil pouze jeden e-shop. Dva e-shopy

s tabákovými výrobky vyžadují od svých nakupujících při vstupu do e-shopu zadání data narození.

Při samotném zadávání objednávky se e-shopy velmi liší v tom, jakým způsobem dochází k ověření věku nakupujících, toto je samozřejmě důsledkem odlišné legislativy. Obchody s alkoholickými nápoji ve více jak polovině případů už nijak věk nakupujících neověřují. Pouze ve 12 případech je při objednávce další čestné prohlášení o věku nakupujícího, které musí zákazník zaškrtnout, aby mu bylo umožněno objednávku dokončit.

Oproti tomu e-shopy s nabídkou tabákových produktů věk ověřují počítačovým systémem, jak stanovuje zákon. Nějaký počítačový systém využívá 22 e-shopů, tedy 73 %. Nejčastěji využívaná je služba Adulto.cz, která nabízí ověření věku několika způsoby. Nakupující si může zvolit, zda k ověření dojde pomocí průkazu totožnosti, který je možné na webové stránky nahrát, pomocí BankID nebo pomocí MojeID. Všechny e-shopy, které tuto službu používají nabízí všechny tři možnosti. V několika případech je nutná registrace, kdy dochází k ověření věku zasláním průkazu totožnosti.

8 e-shopů s tabákovými výrobky neověřuje jednoznačně věk nakupujících. Buďto po svých nakupujících vyžadují pouze zadání jejich data narození nebo nedochází k žádnému ověření věku.

3. Jaké jsou možnosti dopravy a vyzvednutí objednaného zboží?

Všechny e-shopy nabízí velké množství jak možností doručení, tak dopravních společností. Nejčastější způsob dopravy je na adresu. Tuto možnost nabízí všechny analyzované e-shopy kromě jednoho. Tento e-shop při objednávce alkoholických nápojů nebo tabákových produktů umožňuje doručení pouze na prodejnu. Doručení na prodejnu je také velmi častá možnost doručení zboží. Z 60 analyzovaných e-shopů jich tuto variantu nenabízí pouze 13, tedy 22 %. Dalším druhem dopravy je doručení na určité výdejní místo, kterou nabízí 50 e-shopů, což je 83 %. Posledním druhem dopravy, který některé e-shopy nabízí je doručení jejich vlastní kurýrní službou, avšak tuto službu nabízí pouze 7 e-shopů.

Téměř všechny e-shopy nabízí i několik druhů dopravních společností, které zboží mohou doručit.

Nejčastěji nabízenou dopravní společností pro doručení na adresu je dopravní společnost DPD. Tuto společnost nabízí dohromady 23 e-shopů v téměř rovnoměrném rozložení mezi e-shopy s nabídkou alkoholických nápojů a e-shopy

s tabákovými výrobky. Druhým nejčastějším je Česká pošta a jejich „doručení do ruky,“ které poskytuje 21 e-shopů, ovšem v tomto případě už rozložení není tak vyvážené a tuto dopravní společnost nabízí spíše e-shopy s tabákovými produkty. Značný rozdíl v tom, kolik e-shopů s alkoholem a kolik e-shopů s tabákovými produkty nabízí určitou dopravní společnost je vidět u dopravce Messenger a PPL. Společnost Messenger je nabízena 12 e-shopy s alkoholickými nápoji, ale ani jedním s tabákovými výrobky. Kdežto pro společnost PPL je toto rozložení naopak. Pouze jeden e-shop s alkoholem nabízí tuto společnost a zbylých 14 e-shopů, které tohoto dopravce nabízí mají v nabídce tabákové produkty. Posledním často nabízeným dopravcem pro doručení na adresu je Zásilkovna. E-shopy poskytují dopravu i jinými společnostmi jako jsou GLS, WE|DO nebo TopTrans, ovšem už ne tak často.

Téměř všechny dopravní společnosti nabízí při dopravě na výdejní místo i dopravu do výdejního boxu. V případě, že je zboží doručeno je některého výdejního boxu, není možné předpokládat, že dojde k ověření věku při převzetí, což patří mezi povinnosti prodejce. Některé dopravní společnosti nabízí e-shopům možnost výběr výdejního boxu při výběru dopravy zakázat. Jedná se hlavně o dopravní společnost Zásilkovna. Dopravu na výdejní místo společností Zásilkovna nabízí 42 e-shopů a z toho jich 25 neumožňuje svým nakupujícím zvolit dopravu do Z-boxu. Dalšími dopravními společnostmi nabízenými e-shopy je Česká pošta a doručení „na poštu“ nebo ve spolupráci s Balíkovnou. Tuto společnost nabízí 18 e-shopů. Doprava společností PPL je nabízena 14 e-shopy. Je možné využít i další druhy dopravců ovšem ve výrazně menším množství. Jedná se o dopravce DPD, WE|DO nebo GLS. I přestože některé e-shopy zakazují výběr Z-boxů, v některých e-shopech je možné tento zákaz obejít tím, že si nakupující zvolí jinou dopravní společnost, kde je možné využít některý box. Konkrétně se jedná o 7 e-shopů, kde je toto možné udělat.

4. Jak probíhá ověření věku nakupujícího při předání zboží?

Ověření věku nakupujícího při předání zboží ve většině případů neprobíhá. E-shopy často nabízí možnosti odeslání zboží do výdejních boxů, kde ke kontrole dojít nemůže. Avšak i v případě výdejních míst obvykle ke kontrole nedochází. Jediná společnost, která provedla kontroly věku je dopravní společnost Zásilkovna. Ze 4 případů, kdy bylo zboží doručeno na výdejní místa proběhla kontrola pouze na 3 z nich. Dvě tyto kontroly byly spíše formální a nedůsledné. Zaměstnanci vyžadovali pouze čísla z průkazu totožnosti, která jsou nutná pro předání zboží, ale žádným způsobem nekontrolovali, zda občanský průkaz, který byl použit opravdu patří

osobě, která si zboží vyzvedávala. Pro nezletilého by bylo velmi jednoduché pouze odříkat čísla z průkazu někoho komu již bylo 18 let a zboží by mu bylo vydáno. Správná kontrola věku proběhla pouze v jednom případě. Zaměstnanec výdejního místa Zásilkovna si vyžádal občanský průkaz a čísla nutná pro předání zboží si přepsal sám. V tuto chvíli mohl i zkontrolovat, zda se shodují jména, která jsou uvedena na zásilce a na dokladu, který mu byl předložen.

3.7.2 Shrnutí výsledků

Výsledky výzkumné části této diplomové práce ukázaly, že kontrola věku při prodeji prostřednictvím prostředku komunikace na dálku není dostatečná. Pro nezletilé by bylo velmi jednoduché si alkohol nebo tabákové produkty tímto způsobem obstarat, což odpovídá i výsledkům předchozích studií. Již realizované studie ukazují vysokou dostupnost návykových látek pro nezletilé, čemuž poté i odpovídá vysoká prevalence v užívání návykových látek.

Výsledky ukazují, že jednodušší je nakoupit alkohol než tabákové výrobky. Hlavním důvodem je nedostatečná legislativa v oblasti prodeje alkoholu. Prodej tabákových výrobků je jasně vymezen, jak má probíhat. Povinnost mít počítačový systém, který jednoznačně ověří věk nakupujícího je velmi detailně popsán a stejně detailně je i popsáno co se za jednoznačné ověření věku nepovažuje. Toto v oblasti alkoholu téměř úplně chybí. Prodejci jsou sice povinni zajistit, aby nedošlo k prodeji nezletilým nakupujícím, ale dále není nijak specifikováno, jak by k tomuto mělo dojít. Většina omezení při prodeji alkoholu je pouze formální. Nakupující musí při vstupu do e-shopu odkliknout, že jsou starší 18 let, avšak zde se jedná pouze o určitou psychologickou bariéru, kdy by nezletilí museli lhát. V některých případech je potvrzením nákupu nutné zaškrtnout čestné prohlášení o věku nakupujícího, ale podobně jako v prohlášení při vstupu do e-shopu se jedná spíše o formální ověření věku. Na rozdíl od nákupu tabákových produktů kde, jak je specifikováno zákonem, dochází ve většině případů k jednoznačnému ověření věku pomocí počítačového systému.

Kontrola při předání zboží je jednou z povinností prodejců a je možné pozorovat, že se obvykle nedodržuje. Kontroly ve většině případů vůbec neprobíhají. Pokud už ke kontrole věku dojde, kontrola není dostatečně důsledná a pro někoho komu není 18 let by bylo velmi jednoduché ji obejít. I v případech, kdy má prodejce a dopravní společnost dobře nastavené podmínky, jak by ke kontrole mělo dojít, zdá se, že kontrola selhává na samotných zaměstnancích.

3.7.3 Metodologická omezení práce

Omezením práce je určitě to, že kontrolní nákupy přebírala autorka práce, a tedy ne někdo komu nebylo 18 let. Toto mohlo mít vliv hlavně na vyzvedávání zboží na prodejnách. V těchto případech, kdy zde není třetí strana ve formě dopravní společnosti, zaměstnanci ví, jaké zboží nakupujícímu předávají a na kontrolu mohl mít vliv vzhled autorky. Samozřejmě je nutné podotknout, že kontrola věku by měla proběhnout v každém případě bez ohledu na vzhled nakupující osoby. Avšak to, že zásilky nepřebíral někdo, kdo je nezletilý, mohlo mít částečně vliv na výsledky výzkumu.

Důležitým bodem je i to, že kontrolních nákupů bylo pouze 10. Důvodem byla finanční náročnost této části práce. Byl také zkoumán pouze omezený výběr možností dopravy a dopravních společností. V rámci většího a rozsáhlejšího výzkumu by bylo přínosné objednat zboží pomocí více dopravních společností. Také nebyl žádný kontrolní nákup objednán na adresu nakupujícího. Kurýři dopravních společností bývají často přetížení nebo nechávají balíčky v rukou někoho jiného. Určitě by bylo zajímavé zjistit, jak dopravci v těchto případech kontrolují věk nakupujících.

4 Závěr

Diplomová práce se v teoretické části zabývá popisem cílové skupiny dětí a dospívajících a jejich charakteristik. Několik kapitol je věnováno i prevalenci užívání návykových látek v této skupině z výsledků mezinárodních ale i místních výzkumů a průřezových studií. Dostupnost návykových látek nezletilým je také popsána, společně s předchozími studii provedenými na toto téma. Teoretická část uvádí i národní a nadnárodní strategie pro snižování poptávky, dostupnosti a škodlivých dopadů návykových látek. V neposlední řadě je popsána i legislativa a povinnosti, které prodejci musí při prodeji alkoholu a tabákových výrobků na internetu dodržovat.

Výzkum se zaměřil na analýzu e-shopů s nabídkou alkoholu a s nabídkou tabákových výrobků a na popsání celého procesu nákupu těchto produktů na internetu. Výběr obchodů probíhal v prostředí běžného internetu. Byly stanoveny vyhledávací řetězce, díky kterým se zobrazovaly pouze internetové stránky, kde se uskutečňuje prodej těchto produktů a byly vyřazeny irelevantní stránky. Druhá část výzkumu se zaměřila na popis procesu nákupu na těchto analyzovaných e-shopech a bylo provedeno 10 kontrolních nákupů.

Výzkum ukázal, že prodejci neplní všechny své zákonné povinnosti. Jediná zákonná povinnost, která byla splněna všemi analyzovanými e-shopy byla povinnost uvést své jméno, adresu sídla a identifikační číslo v místě prodeje. Tato povinnost však neplní ochrannou či preventivní funkci vzhledem k dostupnosti alkoholu a tabákových výrobků nezletilým. Povinnost zjevným a viditelným způsobem upozornit na zákaz prodeje osobám mladším 18 let splňují 75 % analyzovaných obchodů. Pokud toto upozornění není uvedeno zjevně a viditelně je obvykle možné ho najít v obchodních podmínkách, avšak je několik internetových prodejců, kteří tento zákaz nikde na svých webových stránkách neuvádí.

Kontrola věku probíhá velmi rozdílně v závislosti na tom, zda se jedná o e-shop s alkoholem nebo o e-shop s tabákovými výrobky. E-shopy s alkoholem dostatečně nekontrolují věk nakupujících a pouze 12, tedy 40 % e-shopů provádí tuto kontrolu, alespoň formálním způsobem pomocí čestného prohlášení o zletilosti nakupujícího. E-shopy s tabákovými výrobky věk kontrolují důsledněji, ale ze souboru 30 obchodů jich je 8, kteří věk nakupujících zákonně povinným způsobem pomocí počítačového systému neověřují.

Prodejci nabízí velké množství druhů dopravy i dopravních společností. Nakupující si ve většině případů mohou nechat zboží doručit na prodejnu, na adresu i na výdejní místo.

E-shopy nabízí několik různých dopravních společností pro doručení jak na adresu i na výdejní místa. Vedle výdejních míst je možné si nechat zboží doručit i do výdejních boxů.

Věk nakupujících při předání zboží ve většině případů kontrolován není. Nakupující si mohou volit výdejní boxy, kde tato kontrola ani není možná. Pokud dojde k vyzvednutí zboží na prodejně, věk kontrolován nebyl. Ani při vyzvednutí na výdejním místě obvykle k ověření věku nedochází. Pouze ve 3 případech z 10 k ověření věku došlo. Z toho u dvou těchto případů nemůžeme mluvit o dostatečné a důsledné kontrole, ale spíše pouze o kontrole formální. Jenom při vyzvedávání jednoho kontrolního nákupu z 10 došlo k ověření jak věku nakupujícího, tak i k jeho identifikaci.

Tento výzkum ukazuje, že dostupnost návykových látek na internetu je vysoká, což odpovídá i předchozím studiím. Přínosné by bylo zmapovat internetové obchody s touto nabídkou detailněji a zaměřit se i na popis předávání zboží. Využít větší množství dopravních společností, ale i druhů dopravy a zjistit, jak probíhá ověření věku v těchto případech.

5 Seznam použité literatury

- Adulto.cz. (2023). *Ověření věku zákazníků*. <https://adulto.cz/overeni-veku/>
- Aggarwal, R., & Ranganathan, P. (2019). Study designs: Part 2 – Descriptive studies. *Perspectives in clinical research*, 10(1), 34-36. https://doi.org/10.4103/picr.PICR_154_18
- Broža, J. in Kalina, K. (2003). Děti a mladiství. In *Drogy a drogové závislosti mezioborový přístup 2*. Praha: Úřad vlády České republiky
- Česká obchodní inspekce (2024). *Česká obchodní inspekce zaměřila v roce 2023 své kontroly na internetové obchody, porušující právní předpisy. Provedla téměř tisíc kontrol a při 886 z nich zjistila pochybení*. Česká obchodní inspekce
- Česká obchodní inspekce. (2021) *ČOI v roce 2020 prokázala prodej alkoholu mladistvým u 3 ze 4 kontrol*. Česká obchodní inspekce
- DPD. (n.d.). *Čí osobní údaje zpracováváme a proč?*. <https://www.dpd.com/cz/cs/faq/ci-osobni-udaje-zpracovavame-a-proc/>
- Erikson, E. H. (1999). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny
- ESPAD (2020), *ESPAD Report 2019: Additional Tables*, Publication Office of the European Union
- ESPAD. (2016). *Purpose & Methodology*. <http://www.espad.org/purpose-methodology>
- General Secretariat of the Council of the European Union (GSC). (2021). *EU Drugs Strategy 2021-2025*. Council of the European Union
- Global Youth Tobacco Survey. *2022 GYTS Fact Sheet Czechia*. (2023). WHO Surveillance, Monitoring and Reporting
- Chomynová, P., Grohmannová, K., Dvořáková, Z., Orliková, B., Rous, Z., & Černíková, T. (2023). *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2022*. Úřad vlády České republiky
- Inchley, J., Currie, D., Budisavljevic, S., Torsheim, T., Jåstad, A., Cosma, A. et al., editors.(2020) *Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key Data*. WHO Regional Office for Europe
- Kalina, K a kolektiv. (2015). *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing
- Kalina, K. a kolektiv (2008) *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing
- Matějček, Z. (1989). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum
- Messenger. (2022). *Obchodní podmínky Messenger a.s.* Společnost Messenger

Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmannová, K., Janíková, B., Černíková, T., Rous, Z., Cibulka, J., Franková, E., Nechanská, B., & Fidesová, H. (2021). *Zpráva o alkoholu v České republice 2021*. Úřad vlády České republiky

Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmannová, K., Janíková, B., Černíková, T., Rous, Z., Cibulka, J., Franková, E., Nechanská, B., & Fidesová, H. (2021). *Zpráva o tabákových, nikotinových a souvisejících výrobcích v České republice 2021*. Úřad vlády České republiky

Nešpor, K. & Csémy, L. (1992). *Alkohol, drogy a vaše děti. Jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat*. Praha: Sportpropag

Ochrana, F. (2019). *Metodologie, metody a metodika vědeckého výzkumu*. Nakladatelství Karolinum

Ověř18.cz. (2023). *Hlavní stránka*. <https://www.over18.cz/index.html>

Petrenko, R., Líbal, M., Matějovcová, & D., Merlík, A. (2023). *Komparace dat z šetření rizikového chování žáků 2. stupně ZŠ a SŠ v Praze*. Centrum sociálních služeb Praha

Polici České republiky. (2023). *Alkohol, drogy a mládež 2023*. <https://www.policie.cz/clanek/web-informacni-servis-zpravodajstvi-alkohol-drogy-a-mladez-2023.aspx>

Policie České republiky. (2022). *Alkohol, drogy a mládež 2022 v číslech*. <https://www.policie.cz/clanek/alkohol-drogy-a-mladez-2022-v-cislech.aspx>

PPL. (2021). *Ceník služeb vnitrostátní a mezinárodní přeprava*. PPL

Salmanzadeh, H., Ahmadi-Soleimani, S. M., Pachenari, N., Azadi, M., Halliwell, R. F., Rubino, T. & Azizi, H. (2020). Adolescent drug exposure: A review of evidence for the development of persistent changes in brain function. *Brain Research Bulletin* 156. 105-117. <https://doi.org/10.1016/j.brainresbull.2020.01.007>

Sekretariát Rady vlády pro koordinaci politiky v oblasti závislostí. (2023). *Akční plán politiky v oblasti závislostí 2023-2025*. Úřad vlády České republiky

Sekretariát Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky. (2019a). *Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019-2027*. Úřad vlády České republiky

Sekretariát Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky. (2019b). *Evaluace Národní strategie protidrogové politiky na období 2010-2018*. Úřad vlády České republiky

Statista. (2024). *Market share of search engines in Czechia from January 2015 to January 2024*. <https://www.statista.com/statistics/1342969/czechia-market-share-of-search-engines/>

Státní zemědělská a potravinářská inspekce (SZPI). (2021). *Prodej alkoholických nápojů prostřednictvím internetu*. Státní zemědělská a potravinářská inspekce

Státní zemědělská a potravinářská inspekce (SZPI). (2023). *Ověřování věku při prodeji tabákových výrobků na dálku*. <https://www.szpi.gov.cz/clanek/vybrane-komodity-tabakove-vyroby-overovani-veku-pri-prodeji-tabakovych-vyrobku-na-dalku.aspx>

UN System Chief Executives Board for Coordination (CEB). (n.d.). *Drug Policies*. <https://unsceb.org/topics/drug-policies>

Vláda České republiky. (2019) *Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019-2027*. https://vlada.gov.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/strategie-a-plany/narodni-strategie-prevence-a-snizovani-skod-spojenych-se-zavislostnim-chovanim-2019_2027-173695/

WHO. (2019). *Global strategy to accelerate tobacco control: advancing sustainable development through the implementation of the WHO FCTC 2019-2025*. World Health Organization

WHO. (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report: summary*. <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2020-5747-45512-65149>

WHO. (2021). *Summary results of the global youth tobacco survey in selected countries of the WHO European Region*. <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2020-1513-41263-56157>

WHO. (2023a) *WHO report on the global tobacco epidemic, 2023: protect people from tobacco smoke*. World Health Organization

WHO. (2023b). *Global alcohol action plan 2023-2030*. World Health Organization. "

WHO. (n.d.). *MPOWER*. <https://www.who.int/initiatives/mpower>

Williams, R. S. & Ribisl, K. M. (2012). Internet Alcohol Sales to Minors. *Arch Pediatr Adolesc Med* 166(9). 808-813. doi:10.1001/archpediatrics.2012.265

Winters, K. C. & Arria, A. (2011). Adolescent Brain Development and Drugs. *The prevention researcher*, 18(2). 21-24. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3399589/>

Zákon č. 65/2017 Sb., Zákon o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, v platném znění

Zásilkovna. (2022). *Služba ověřování věku plnoletosti příjemce*. <https://www.zasilkovna.cz/blog/sluzba-overovani-veku-plnoletosti-prijemce>

Zásilkovna. (2023). *Doručení na adresu: vyzkoušejte službu Ověření věku*. <https://www.zasilkovna.cz/blog/zasilkovna-sluzba-overeni-veku-prijemce-u-doruceni-na-adresu>

Zásilkovna. (n.d.). *Nejčastější otázky a odpovědi* – Z-BOX.
<https://www.zasilkovna.cz/zakaznický-servis#z-box>

6 Přílohy

6.1 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Souhrnné výsledky e-shopů s alkoholickými nápoji	33
Tabulka 2 – Alkohol – způsob upozornění na věkový limit při vstupu	34
Tabulka 3 – Alkohol – zjevné a viditelné obeznámení o zákazu prodeje osobám mladším 18 let	36
Tabulka 4 – Alkohol – uvedení jména, adresy sídla a identifikačního čísla osoby v místě prodeje	37
Tabulka 5 - Alkohol – možnosti dopravy.....	38
Tabulka 6 - Alkohol – dopravní společnosti	38
Tabulka 7 - Souhrnné výsledky e-shopů s nabídkou tabákových výrobků.....	41
Tabulka 8 - Tabákové výrobky – způsob upozornění na věkový limit při vstupu.....	42
Tabulka 9 - Tabákové výrobky – zjevné a viditelné obeznámení o zákazu prodeje osobám mladším 18 let.....	44
Tabulka 10 – Tabákové výrobky – uvedení jména, adresy sídla a identifikačního čísla osoby v místě prodeje	45
Tabulka 11 - Tabákové výrobky – možnosti dopravy.....	45
Tabulka 12 - Tabákové výrobky – dopravní společnosti	45
Tabulka 13 – Alkohol – způsob kontroly věku při nákupu.....	47
Tabulka 14 - Tabákové výrobky – způsob kontroly věku při nákupu.....	48
Tabulka 15 - Tabákové výrobky – způsob identifikace	50
Tabulka 16 - Kontrolní nákupy – alkohol – způsob doručení.....	51
Tabulka 17 - Kontrolní nákupy – tabákové výrobky – způsob doručení.....	52

6.2 Seznam obrázků

Obrázek 1 – Alkohol – upozornění na věkový limit - č. 1 - Topalkohol.cz	35
Obrázek 2 – Alkohol – upozornění na věkový limit - č. 23 - Metelka.cz.....	35
Obrázek 3 – Tabákové výrobky – upozornění na věkový limit – č. 15 – Czechpods.cz	43
Obrázek 4 – Tabákové výrobky – upozornění na věkový limit – č. 3 – Tabaky.com.....	43
Obrázek 5 - Alkohol – kontrola věku při nákupu - č. 15 – Superalko.cz	48

6.3 Souhlasné stanovisko Etické komise Kliniky adiktologie

1. LÉKAŘSKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

ETICKÁ KOMISE PRO POSUZOVÁNÍ STUDENTSKÝCH ZÁVĚREČNÝCH PRACÍ KLINIKY ADIKTOLOGIE 1. LF UK A VFN V PRAZE

Stanovisko etické komise č.j. EKSKAD-031/2024

Název práce: **Dostupnost alkoholu a tabákových výrobků na internetu pro nezletilé**
Druh práce: diplomová
Student: **Bc. Nikola Červenková**
Vedoucí práce: doc. MUDr. Viktor Mravčík, Ph.D.

Předložená dokumentace:
- formulář žádosti EKS KAD
- záznamový arch

Rozhodnutí etické komise: **SOUHLASNÉ STANOVISKO**

Odůvodnění: Komise při posuzování předložené žádosti neshledala rozpor s etickými principy při realizaci adiktologického výzkumu pro účely výše specifikované závěrečné práce v oboru adiktologie.

Datum jednání EKS KAD: 12. března 2024

Členové EKS KAD přítomní při jednání: Hana Fidesová, Lenka Šťastná, Jaroslav Vacek

EKS KAD byla zřízena přednostou Kliniky adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze se souhlasem kolegia děkana 1. LF UK jako pilotní projekt za účelem zvýšení kvality závěrečných bakalářských a magisterských prací studentů adiktologie z hlediska výzkumné etiky.

Datum písemného vyhotovení stanoviska: 13. března 2024

Podpis vedoucího nebo pověřeného člena komise: Mgr. Hana Fidesová, Ph.D.

Klinika adiktologie
1. LF UK a VFN v Praze
Apolinářská 4, 128 00 Praha 2
E-mail: info.adiktologie@lf1.cuni.cz
Tel.: 224 968 270
www.adiktologie.cz / www.lf1.cuni.cz / www.vfn.cz

Klinika adiktologie